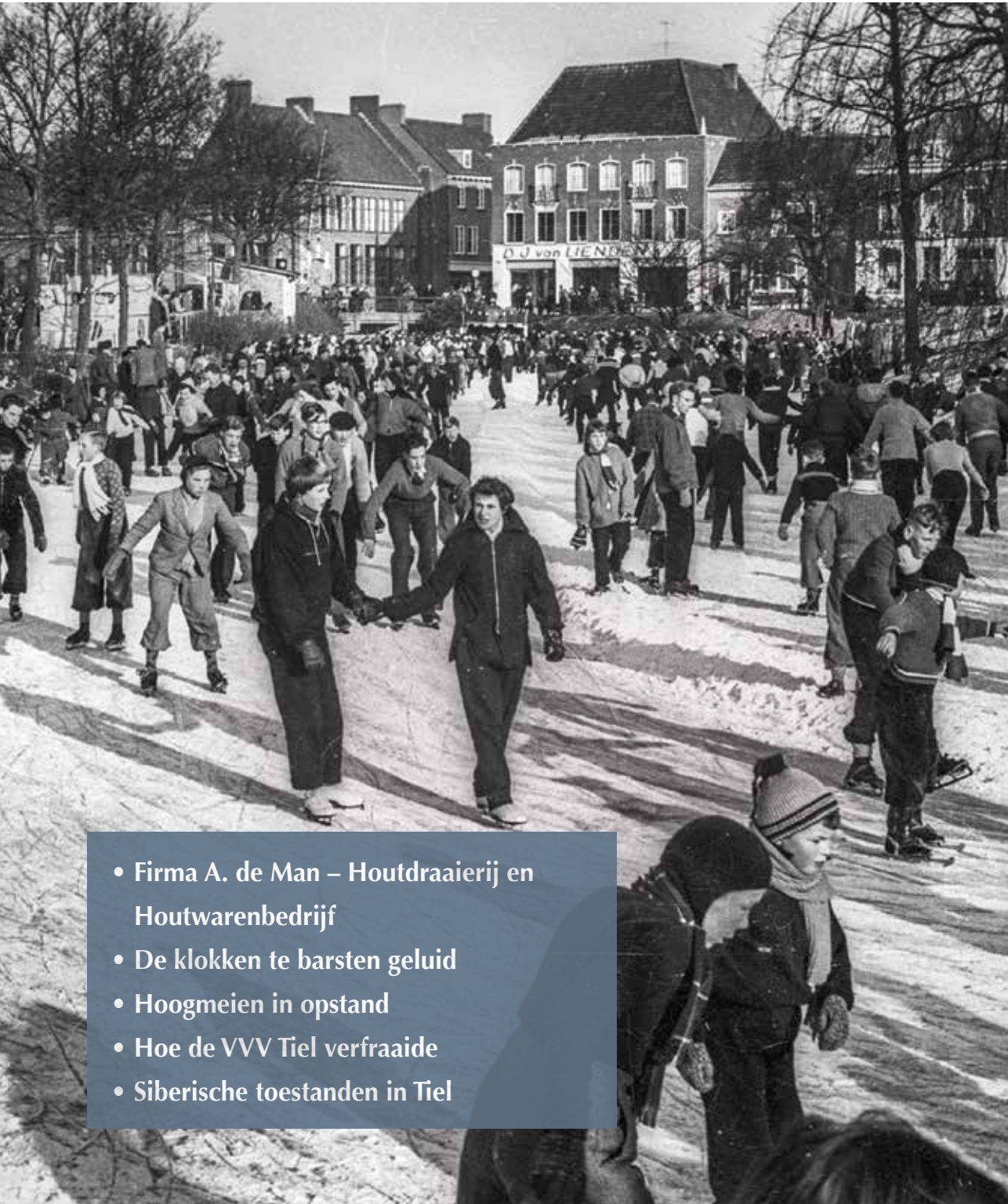

Uitgave Oudheidkamer Tiel en Omstreken

De Nieuwe **Kroniek**

zevende jaargang, nummer 3, oktober 2016

- Firma A. de Man – Houtdraaierij en Houtwarenbedrijf
- De klokken te barsten geluid
- Hoogmeien in opstand
- Hoe de VVV Tiel verfraaide
- Siberische toestanden in Tiel

Inhoudsopgave

Van het bestuur	3
Cultuurhistorisch nieuws	
Een rimpel uit het verleden	4
Hoop voor het Patronaatsgebouw?	5
Joodse Begraafplaats Tiel	6
Firma A. de Man – Houtdraaierij en Houtwarenbedrijf	7
De klokken te barsten geluid	13
Hoogmeien in opstand	16
Uit de vlooiënklap	
De bijbel in huis	22
Wie rusten er in dat graf?	25
Hoe de VVV Tiel verfraaide	29
Boekbesprekingen	34
60 jaar geleden	
Siberische toestanden in Tiel	36
Archiefnieuws	43
Jaarprogramma 2016 – 2017	46
Verenigingsinformatie	47

Van het bestuur

De Nieuwe Kroniek doet niet precies wat zijn naam zegt: hij beschrijft vermeldenswaardigheden die in de tijd zijn gebeurd maar gelukkig niet chronologisch. Voor de chronologie kunt u beter naar onze speciale website: <https://kalendarium.oudheidkamer-tiel.nl> waar u het Kalendarium geheel gedigitaliseerd vindt, mét zoekfunctie!

Op 2 juli heeft de Historische werkgroep in de Maartenskerk zijn project Oorlogsslachtoffers gepresenteerd: een zgn. groeidocument op onze website <https://wo2.oudheidkamer-tiel.nl> waarin alle inwoners van Tiel e.o., die direct of indirect door de Tweede Wereldoorlog het leven lieten, worden beschreven. Voor dat Herculeswerk is heel veel werk verzet.

BATO is zich samen met archeologische buurtverenigingen aan het 'ingraven' in een groot archeologisch onderzoek op drie locaties op industrieterrein Medel-2, dit najaar tot eind 2017. Ongeveer 15 belangstellenden hebben zich opgegeven om te helpen bij de opgravingen onder toezicht van de professionals.

Op initiatief van de Oudheidkamer wordt aandacht besteed aan Joan Derk van der Capellen

tot den Pol. In opdracht van de gemeente Tiel en de Oudheidkamer maakt de Tielse kunstenaar Jos Bregman een beeld dat de invloed van communicatie op de politieke besluitvorming weergeeft. Op 4 november a.s. zal het op de plek waar hij in 1741 is geboren worden onthuld, namelijk in de tuin van het Ambtmanshuis. De Programmacommissie heeft weer een mooie serie lezingen en uitjes voor u georganiseerd. Het buitenland dat we dit jaar (voor het laatst) nader bekijken is Tsjechië.

Op 10 november a.s. wordt het Lustrumboek van de Vereniging Oudheidkamer gepresenteerd. Dit zal geheel gevuld zijn met bijdragen over Tiel in de Eerste Wereldoorlog.

Tenslotte: Op 11 november presenteert de Stichting Tabula Batavorum – waarin de OKT participeert – haar jaarlijkse "Terugblik". Dit boek bevat dit jaar Betuws mengselwerk, waaronder een artikel over de Tielse wandelende schrijver Adriaan Walraven Engelen. Als lid van de OKT betaalt u er slechts € 5,50 voor.

Het bestuur wenst u een mooi verenigingsjaar.

Menko Menalda, *voorzitter*

Kunstenaar Jos Bregman geeft uitleg aan Menko Menalda, Emile Smit en Roland van Vugt (Foto: Jan Bouwhuis)

Een rimpel uit het verleden

Door Peter Schipper

Het zijn vaak de kleinere, ongedwongen hoekjes, gebouwtjes en rafelranden die mede de charme van een stad bepalen. Dat kunnen stegen, een oude pomp, een fontein, een friteskraam of een kiosk zijn. Langs de stadsgracht bij de Burensche Poort stonden tot voor kort twee van dergelijke gebouwtjes. Dat aan de Veemarkt was bij iedereen bekend als de kraam van 'Dikke Piet' die er jaren met zijn vrouw patat, snoep en snacks verkocht. Wat verderop richting de brug bevindt zich nu nog broodjeszaak De Brug. Gemeentebesturen houden echter niet van ongeordende romantiek, maar vooral van netjes en aangeharkt. De Gelderlander berichtte in februari 2011 dat de twee frietkramen aan de Veemarkt weg moeten vanwege 'een negatieve invloed op de beeldkwaliteit van de omgeving'. Vorig jaar sneuvelde de tent van 'Dikke Piet'. De overgebleven broodjeszaak staat op de nominatie

hetzelfde lot te ondergaan. Weinigen weten nog dat het hier gaat om een gebouwtje uit de wederopbouwperiode. Toegegeven, het ziet er nu uit als de eerste de beste skihut, maar pel het hout er af en je houdt de originele VVV informatiekiosk uit 1952 over (de geschiedenis vindt u op blz. 29 in dit blad). Voor een stad die zich profileert als voorbeeld van een architectonisch prentenboek van de wederopbouw een uitgelezen kans dit kersje op de taart te plaatsen, zou je denken. Maar in Tiel? Ik ben bang dat de kiosk binnenkort toegevoegd kan worden aan het rijtje hotel De Zon, de Eben Haëzer kerk, de Binnenhoek, de loods van Van Gend & Loos, het stadhoudershuis aan de Tolhuisstraat, villa De Witte Brug, de Juliana-school en de fabriek van Daalderop. Een stad moet niet zijn als een gladgetrokken botoxgezicht, maar krijgt pas karakter door de rimpels en plooiën van een doorleefd verleden.

De VVV kiosk aan het Hasselmanplein, nu een eettent (Foto: Bert Leenders)

Hoop voor het Patronaatsgebouw?

Door Peter Schipper

Op 18 mei voerden Arnoud Reijnen en Peter Schipper, als vertegenwoordigers van de verenigingen Waardevol Tiel en de Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken een gesprek met ontwikkelaars van woningbouwvereniging Kleurrijk Wonen, eigenaar van het Patronaatsgebouw aan de Hoveniersweg. Dit pand wordt, evenals het belendende Grachtenhuijs, bedreigd in zijn bestaan. Doel van het gesprek was te bekijken welke mogelijkheden en kansen beide gebouwen bieden. Over het Grachtenhuijs stond het besluit vast: dit wordt

gesloopt. Maar voor het Patronaatsgebouw (zie ook: Dichtgespijkerd verleden. In: *De Nieuwe Kroniek*, jrg. 6, nr. 3, p.6-7) liggen de kaarten nog open. Kortweg zijn er drie mogelijkheden: behouden, slopen, of alleen de gevel sparen. De laatste mogelijkheid lijkt het meest kansrijk. Het straatgezicht kan dan vrijwel ongeschonden blijven, terwijl de rest van het pand kan plaatsmaken voor de beoogde zorgappartementen. Het zou een goed voorbeeld kunnen worden van architectuur die wortelt in het verleden.

Ansichtkaart Hoveniersweg met Patronaatsgebouw in de jaren twintig (Collectie: Smit/Kers)

Hoveniersweg met Patronaatsgebouw in 2016 (Foto: Bert Leenders)

Joodse Begraafplaats Tiel

Door Pierre van der Schaaf

Tijdens de Open Monumentendag 2016 kon het monument ter nagedachtenis van de Joodse oorlogsslachtoffers op de Joodse Begraafplaats weer in volle glorie worden getoond. Dit op initiatief van de stichting Ter Navolging Tiel en mogelijk gemaakt door de bijdragen en vrijwilligersinzet van verschillende (oud-) inwoners van Tiel. Na enige vernielingen resteerden sinds decennia slechts wat letters, maar nu wordt het weer gesierd door de Davidsster met de jaartallen 1940-1945, maar dan niet van brons.

Daaraan gekoppeld werd in het Metaheerhuisje (baarhuisje) op de Tielse Joodse begraafplaats een voorproefje getoond van de daarin in 2017, 190 jaar na de opening van deze begraafplaats, te maken kleine expositie. Deze expositie zal worden gewijd aan gebruiken en rituelen rond Joodse begrafenissen en een blik werpen op het Joodse leven in Tiel van voor 1940. Onder andere worden er foto's getoond van verschillende Joodse Tielse inwoners van weleer. Onder hen de drager van de Militaire Willemorde 4^e Klasse Bernard van Weenen, tijdens zijn verblijf in Atjeh in het gezelschap van zijn Afrikaanse korporaal.

Overigens is, dankzij de medewerking van Dr. Hannah Neudecker van de Universiteit Leiden, een aantal teksten en opschriften op de draagbaar vertaald. Daaruit blijkt dat deze dateert uit het eind van de 18^e eeuw: enkele decennia ouder dan de Joodse Begraafplaats

in Tiel! Via de website van het NIK (Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap) zijn sinds enige tijd alle teksten op de steles (staande grafzerken) op deze begraafplaats algemeen toegankelijk geworden.

Vooruitlopend op de in te richten tentoonstelling is, ingevolge de wens van het NIK, een aantal voorwerpen teruggebracht in het Metaheerhuisje. Het betreft enkele wasbekens en wandborden die tot voor kort gedurende enkele tientallen jaren zorgvuldig door het Regionaal Archief Rivierenland werden beheerd. Een van de aanleidingen daartoe is het feit dat Joodse begrafenissen zo kort mogelijk na het overlijden moeten kunnen plaatsvinden en dat daarvoor wellicht één of meer van de betreffende attributen moeten worden benut.

*Joods Monument bij de onthulling in 1950
(Collectie: RAR)*

Firma A. de Man – Houtdraaijerij en Houtwarenbedrijf

Door Bert Leenders

De afgelopen decennia zijn tientallen ambachtelijke bedrijven in Tiel en omgeving verdwenen. Van een aantal van hen is de geschiedenis vastgelegd. Bij vele andere is dat niet gebeurd. Deze bedrijven dreigen in de vergetelheid te raken. Daarom wil de redactie van De Kroniek in dit blad regelmatig de geschiedenis van een verdwenen bedrijf beschrijven. We beginnen deze serie met Houtdraaijerij en Houtwarenbedrijf Firma A. de Man.

Vaak ben je wanneer je een onderdeel van de Tielse geschiedenis wil beschrijven afhankelijk van wat er over dat onderwerp te vinden is in het Regionaal Archief Rivierland. Voor de Firma A. de Man is dat niet nodig. De inmiddels bejaarde broers Ben (* 20 oktober 1931) en Jan (* 3 juli 1938) hebben hun hele werkende loopbaan binnen het bedrijf doorgebracht en kennen de geschiedenis van hun bedrijf op hun duimpje. Een enorme stroom aan herinneringen komt naar boven wanneer we over de geschiedenis van het bedrijf beginnen. Jan vertelt dat zijn zoon onderzoek naar

de familiegeschiedenis gedaan heeft en toont een complete stamboom met summiere gegevens. Die geschiedenis begint bij Roelof Jansz de Man (1634-1663). Die is in 1634 in Culemborg geboren. Over hem wordt vermeld dat hij zich op 5 januari 1654 op Kaap de goede Hoop bij Jan van Riebeek voegde en daar als administrateur werkzaam was voor het steunpunt van de VOC. Op het overzicht worden verder geen beroepen vermeld. Maar Ben weet te vertellen dat zijn voorvaderen al eeuwenlang in het hout werkzaam waren. Dat wordt na een mailtje naar Wim Fase, de bekende Tielse

genealoog, bevestigd. Binnen tien minuten mailt Wim een complete stamreeks die zeven generaties terug gaat. Van de oud-grootvader wordt alleen maar vermeld dat hij in 1771 in Gorinchem geboren is. Van alle volgende voorvaderen heeft Wim het beroep kunnen vinden. Achtereenvolgens zien we oud-vader Johannes (1771-1836), die in Gorinchem geboren is, maar in Tiel overlijdt en stoelenmaker en wieldraaier is. Zijn zoon en betovergrootvader van Ben en Jan, Nicolaas de Man 1810-1887), is ook stoelenmaker. Overgrootvader Johannes de Man (1838-1912) is niet alleen stoelenmaker en houtdraaier, maar ook winkelier en marktmeester. Zijn zoon en opa van Ben en Jan, Albertus de Man (1874-1952) staat weer als houtdraaier

genoteerd en hetzelfde geldt voor de vader van de laatste ondernemers, Johannes de Man (1899-1956). Van deze zeven generaties De Man hebben de laatste zes onafgebroken in Tiel gewoond.

In Tiel is Albertus de Man de oprichter van de houtdraaijerij. Een gedeelte van de bedrijfsgebouwen is nog te zien achter het huis aan de Medelsestraat waar Jan nu nog woont. De rest is in augustus 2016 afgebroken om plaats te maken voor woningbouw. Albertus werkte aanvankelijk in loondienst bij Daalderop. Daar maakte hij onder meer houten onderdelen voor de luxe metaalproducten van het bedrijf. Verschillende vakmensen van Daalderop begonnen rond 1900 voor zichzelf als tinger of koperslager. Albertus, een eigenzinnig

De broers Ben (links) en Jan de Man (Foto: Bert Leenders)

Label (Particulier bezit)

Johannes de Man aan het werk aan de opdeelzaagmachine (Particulier bezit)

man, besloot hun voorbeeld te volgen. Hij begon zijn bedrijf in een aan een uitrit gelegen schuurtje aan de Grotebrugse Grintweg. De zaken gingen goed en al snel nam hij enkele medewerkers in dienst. In 1910 kocht hij grond aan de Medelsestraat en bouwde daar een bedrijfsruimte en kort daarna een woning. In 1911 begonnen daar de bedrijfsactiviteiten. Daarvoor was nodig dat er voor het aandrijven van de zware motor, die met een drijfriemensysteem de draaibanken in beweging bracht, een hoogspanningskabel naar het pand aangelegd werd. Die moest helemaal vanaf het 'Sluisje' vlakbij de hoek Binnenhoek – Grotebrugse Grintweg gegraven worden. Het aandrijfsysteem van de houtdraaierij is nu nog te zien in het

Streekmuseum Baron Van Brakell. Elektrische aandrijving van houtdraaibanken was in 1912 best bijzonder. De meesten houtdraaibanken waren toen nog zogenaamde wipbanken. Ouderen kennen dat type aandrijving nog wel van de scharensliep die ook de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog langs de huizen ging en de slijpsteen met open neergaande bewegingen van zijn been aandreef. Ook kwam het nog voor dat een jongen, door te draaien aan een groot vliegwiel, de aandrijving verzorgde. Nog weer eerder werd de draaibank met een zaagbeweging via een soort handboog in werking gebracht (zie voor een interessante beeldfragment hiervan: <http://www.galerievanoorschot.nl/houtdraaien-een-beetje-geschiedenis/>).

Grootvader Albertus de Man, circa 1946 (Particulier bezit)

Producten en klanten

De werkzaamheden bij De Man bestonden lang uit het draaien van houten pootjes, handvatten en sierdoppen voor luxe producten van de vele Tielse metaalbedrijven en koperlagerijen. Ben de Man: “We hebben sinds de oprichting van ons bedrijf voor vrijwel alle Tielse metaalbedrijven gewerkt. Alleen de Rio ontbrak. Die hadden ons niet nodig, omdat ze binnen hun bedrijf een eigen houtafdeling hadden. Langzaam maar zeker gingen we echter steeds meer werk doen voor de meubelindustrie. Denk dan aan stoel- en tafelpoten, sierknoppen, handvatten en houten versieringen. Die leverden we aan verschillende bedrijven binnen, maar vooral

ook buiten Tiel. Veel klanten hadden we in meubelstad Culemborg. Maar ook in het Land van Maas en Waal hadden we verschillende opdrachtgevers, zoals Bevers in Dreumel, de Trio in Druten en Eltinck in Wijchen en Beneden-Leeuwen. Aanvankelijk werden de gereede producten verzonden per bode of per trein. Met de fiets of met de handkar brachten we de spullen dan naar bodehuis van Os of naar de loods van Van Gend en Loos naast het station. Ongeveer vanaf het midden van de jaren vijftig kwam een aantal klanten hun spullen zelf met de eigen vrachtauto ophalen. Rond 1960 schaften we een transportbus aan. We volgden de technische ontwikkelingen steeds op de voet. In 1960

Het eigen busje voor het bedrijfspand (Particulier bezit)

bestond het machinepark ondermeer uit drie halfautomatische houtdraaimachines en een volautomatische schuurmachine. Naast houtdraaiproducten maakten we op kleine schaal ook wel meubels. Voor conservenfabriek De Betuwe vervaardigde mijn grootvader in 1935, toen Flipje geïntroduceerd werd, een levensgrote houten Flip die enkele jaren het bedrijfsgebouw van De Betuwe sierde. Ook maakten we onderdelen van het draaimechanisme van de zogenaamde Flipposcoop voor deze fabriek.”

Jan: “Aan acquisitie deden we nauwelijks. Dat was ook niet nodig. We hadden doorgaans werk genoeg. Wel ging ik regelmatig bij bestaande klanten op bezoek. De meeste klanten kwamen via aanbeveling door opdrachtgevers bij ons terecht.” Ben, niet zonder trots: “We hadden een goede naam en stonden bekend als goudeerlijk.” Jan: “Snel rijk word je met houtdraaien niet. Je bent een toeleverancier. Hoewel we veel trouwe klanten hadden, moest je altijd tegen concurrerende prijzen werken. Concurrentie was er volop. In de jaren zestig raakten luxe metaalwaren uit de mode en werden we vrijwel uit-

sluitend toeleverancier voor de meubelindustrie. Na de Tweede Wereldoorlog schakelden veel klompenfabrikanten over op het houtdraaien en gingen sommige meubelfabrikanten zelf hun pootjes maken. Dat zorgde voor extra mededingers.” Ben: “Voor ons doen waren we ook een milieuvriendelijk bedrijf. Het afval bestond uit zaagsel en houtkrullen. Lang werd dat door boeren opgehaald als strooisel voor hun vee. Ook circussen kwamen tijdens hun bezoek aan Tiel vaak houtkrullen halen om er de circuspiste mee te bedekken. Dat leverde dan meestal enkele vrijkaarten voor een van de voorstellingen op. Later verwarmden we met dat spul in de winter onze werkplaats. Daardoor produceerden we nauwelijks afval.”

Hoe leerde je het vak? Jan: “Mijn opa, Albertus de Man, was een geweldige vakman. Van hem hebben wij beiden het vak geleerd. Hij had niet alleen veel ervaringskennis, hij was ook buitengewoon handig en inventief. Daardoor waren we in staat ook bijzondere opdrachten uit te voeren. Toen hij in 1952 stierf, had zijn zoon en onze vader Johannes (1899-1956) de bedrijfsvoering al enige tijd helemaal overgenomen. Opa misten we zeker de eerste tijd vanwege zijn technisch kennis.” Ben: “Zolang als ik me kan herinneren hebben we met vijf mensen gewerkt. We hadden dus drie mensen in dienst. Die ontwikkelden zich tot echte vaklui en je kon blindelings op hen vertrouwen. Het personeelsverloop was altijd heel laag. Medewerkers bleven doorgaans lang in dienst. Vooral in de crisisjaren voor de Tweede Wereldoorlog viel het niet mee om de mensen aan het werk te houden. Maar medewerkers ontslaan stond niet

Voorbeeld van draaiwerk (Foto: Bert Leenders)

in het woordenboek van mijn opa. Om de mensen bezig te houden bedacht hij toen allerlei onproductief werk.”

Voor Jan stond al vroeg vast dat hij het familiebedrijf in wilde. Hij volgde daarvoor de LTS-opleiding meubelmaker. Ben ging eerst naar de Mulo voordat hij de overstap naar de zaak maakte. Ze werkten beiden daar nog niet zo lang toen hun vader in 1956 op 56 jarige leeftijd plotseling overleed. Jan: “Veel tijd om na te denken over hoe het verder moest, hadden we toen niet. Klanten wachtten op hun werk. Het bedrijf moest verder. Dus besloten we ook al waren we pas 17 en 25 jaar de firma voort te zetten. Ik had mijn vakdiploma, Ben het middenstandsdiploma en onze onderneming was voldoende kapitaalkrachtig. Daarmee voldeden we, nadat ik ook nog vanwege mijn leeftijd door de rechtbank handelingsbekwaam werd bevonden, aan de toen geldende vestigingseisen

en kon ‘Houtdraaijerij en Houtwarenbedrijf De Man’ verder.” Ben: “We maakten lange dagen, maar dat vond je geen probleem. De normale werkdagen waren van 7.00-17.00 uur. Maar ook ‘s avonds werkten we nog een paar uur in de werkplaats en daarna wachtte de bedrijfsadministratie. Ook op zaterdag waren we vaak nog bezig. Ik stopte toen ik 65 werd. Jan heeft daarna in zijn eentje het bedrijf op een wat lager pitje voortgezet totdat ook hij pensioengerechtigd was. Zijn kinderen hadden geen belangstelling om het bedrijf voort te zetten.” Jan: “Daarvoor was het, ook al kochten we steeds geavanceerdere machines, te ambachtelijk. De schaal was te klein om nog lang de concurrentie te kunnen weerstaan.” Daardoor kwam er in 2003 een einde aan zes dynastieën houtdraaien door de familie De Man in Tiel.

Met dank aan genealoog Wim Fase

Grootvader Albertus de Man, circa 1947 (Particulier bezit)

De klokken te barsten geluid

Door Annemarie Slager-Dijkstra

‘Uit de klokken van de St.-Maartenskerk zijn enige stukken gesprongen’, staat er in het Kalendarium van Tiel bij het jaar 1616. Nu ben ik een zodanige leek op het gebied van kerkklokken dat dit bericht mijn verbazing oproept. Hoe kan dat, hoe kunnen zware bronzen kerkklokken in stukken springen, vroeg ik me af.

Een klokkenluidster van het Utrechts klokkenluidersgilde maakte me al snel wijzer: “Ja, als er niet in een zeker ritme en met een bepaalde kracht geluid wordt, als er langdurig ruw aan een klokkentouw gerukt wordt, dan kan zoiets gebeuren.” Toen werd ik echt nieuwsgierig.

Op zoek naar de bron van het bericht in het Kalendarium bleek in de magistraatsnotulen (raadsverslagen) van dat jaar 1616 het volgende te lezen¹. Vrij vertaald in hedendaags Nederlands:

Nu is het zo, dat de burens bij het luiden van de klokken voor een overledene geen enkele voorzichtigheid in acht nemen en maar raak doen. Soms hangen ze met twee of wel drie man tege-

lijk aan één klokkentouw waardoor ze ‘enige Clocken te bersten geluijt’ hebben. En het is te vrezen dat er nog meer klokken kapot geluid zullen worden, wat iedere dag kan gebeuren.

Om nu dit wangedrag en de hieruit voortvloeiende schade voor de kerk te voorkomen heeft de eerbare raad van deze stad het volgende besloten. Er moeten bepaalde personen als vaste klokkenluiders aangesteld worden en het overluiden van de doden mag dan alleen door hen en door niemand anders meer gedaan worden. Aan deze klokkenluiders en aan de kerk zal hiervoor betaald moeten worden...

Volgt een uitgebreide lijst met de tarieven.

Overluiden of verluiden is het luiden als kennisgeving van de dood, zolang het lijk boven de aarde staat. Uitluiden is het luiden ten tijde van de begrafenis.

Nu is het wel merkwaardig dat ook in 1609 al een lijst met tarieven opgesteld was en dat in 1611 een nieuwe koster was benoemd, die

Een leerling van basisschool De Springplank uit Rumpt probeert geluid uit een klok te krijgen (Foto: schoolteam)

onder andere als taak had het luiden van de klokken. Maar het bovenstaande stukje laat zien dat het luiden van de klokken voor een overleden persoon in Tiel toch ook nog door burens gedaan werd.

Waarschijnlijk was het luiden voor de doden ooit in heel Nederland een burenplicht. Dit gebruik zal het eerst in de steden verwaterd zijn. In Overijssel was het echter op veel plaatsen in de negentiende eeuw nog gebruikelijk en veel later ook nog in Drenthe.² In haar boek over de Betuwe schrijft A.R. Hol in 1945: "Op verschillende plaatsen wordt op de sterfdag of als het sterven na twaalfen heeft plaats gehad op de dag erna een uur of een half uur geluid. Ook het luiden is burenplicht geweest".³

Het is dus niet vreemd dat in het Tiel van 1616 de burens een overledene over- en uitluidden. En dat het deze amateurs waren die in hun enthousiasme met twee of drie man aan een touw gingen hangen en zo een klok in stukken luidden, is ook niet gek. Wel is het begrijpelijk dat de bestuurders van de stad hier voorgoed een eind aan wilden maken. Want wie draaiden er voor de kosten op? Er werden dus vaste klokkenluiers aangesteld en er moest voor het luiden voortaan gewoon aan de kerk betaald worden.

Nu komt de vraag: hoe ging het elders? Werden in andere plaatsen ook klokken 'te bersten geluid', of was Tiel hierin uniek? Nee, bepaald niet. Uit enkele willekeurige voorbeelden blijkt dat het nogal eens voorkwam. Archiven van 1736 vertellen over de problemen in het dorp Baarn:

'... dat bij het afsterven en begraven der doden door des overledens vrienden off Huerlingen de Klocken tot Baarn werden geluid ende het

Gereetschap daer toe gebruikt, naer ijders fantasie, soo lang Sij begeeren..... en selfs dikwijls met onordentelijkheid en tot schade van deselve Klocken en gereetschap van touwwerk als andersints....' en daarom zal er voortaan voor het laten luiden aan de koster betaald moeten worden enz.⁴

In Obergum in de provincie Groningen kwam in 1664 bij de eerste droefenis nog een tweede. Vanwege de dood van de Fries-Groningse stadhouder Willem Frederik werd er zo veel geluid dat de torenklok er van barstte en onbruikbaar werd.⁵ Dit zou de kerkvoogden een lieve duit gaan kosten!

In een nieuw reglement van de heerlijkheid Bredevoort bij Winterswijk uit 1728 valt te lezen: *'En vermits er in Hoogtijdagen in dese Heerlijkheid seer grote onordentelijkheden worden gepleegd onder en met onbehoorlijk beijeren en luiden met de klokken en dat wel voornamelijk door sodane menschen, die geen duit ten voordele van de gemeente kunnen betalen, waardoor sedert enige jaren ene klokke te Bredevoort, twee klokken hier in Winterswijk, ene tot Aalten en eene te Dinxperlo aan stukken zijn, die thans met swaare kosten van de gemeente hebben moeten versmolten en vergoten worden...'* Daarom mag de koster voortaan geen sleutel meer van de kerk afgeven.⁶

Iets dergelijks wordt er van Nijkerk beschreven waar het kort na 1600 nog gewoonte was dat de werklieden aan het eind van het werkseizoen zich aan 'brasserijen en slemppartijen' te buiten gingen.⁷ Het gebeurde dan dat zij in hun brood-dronkenheid de torenklokken zo 'onchristelijk luidden dat zij deze te bersten trokken'.

Als vervolg hierop is nog het volgende te vinden. Klokkengieter Hendrick van Muers had 24 maart 1605 de grote klok te Nijkerk gebroken en in den toren gewogen, 5962 pond. Met het kleine ‘geschoert ende geborsten clockgen’ (gescheurd en gebarsten) van 404 pond werden de stukken op wagens naar Utrecht gevoerd. Daar werden twee nieuwe klokken gegoten, daarna weer naar Nijkerk vervoerd en opgehangen en op 16 september werd de eerste dode er mee overluid. Hieruit blijkt – net als uit het beschrevene van Bredevoort – het hergebruik van het dure brons: een oude onbruikbare klok werd verof hergoten.

En hoe ging het in Tiel verder met de kapotte klokken? Er was helaas niet veel over te vinden. Echter, in juni van het jaar 1734 besloot het stadsbestuur dat de twee klokken, die onder(!) de toren berustten, verkocht mochten worden aan koperslager Taaij voor 8 stuivers per pond. En bij de buitengewone ontvang-

sten van dat jaar wordt vermeld dat voor 762 pond koper van Cornelis Taaij ontvangen was 304 gulden en 16 stuivers. Het gewicht van dit tweetal wijst er op dat het hier om vrij kleine exemplaren ging. Ze hebben dan erg lang onder de toren gelegen maar toch zou dit wel het roemloos einde kunnen zijn van degenen die in 1616 kapot geluid waren.

Gelukkig hangt er één klok in de toren van de Tielse St. Maartenskerk die een heel wat langer leven beschoren was.⁸ Hij werd gegoten door Jan Moor in ‘s Hertogenbosch in 1552 en heeft het randschrift:

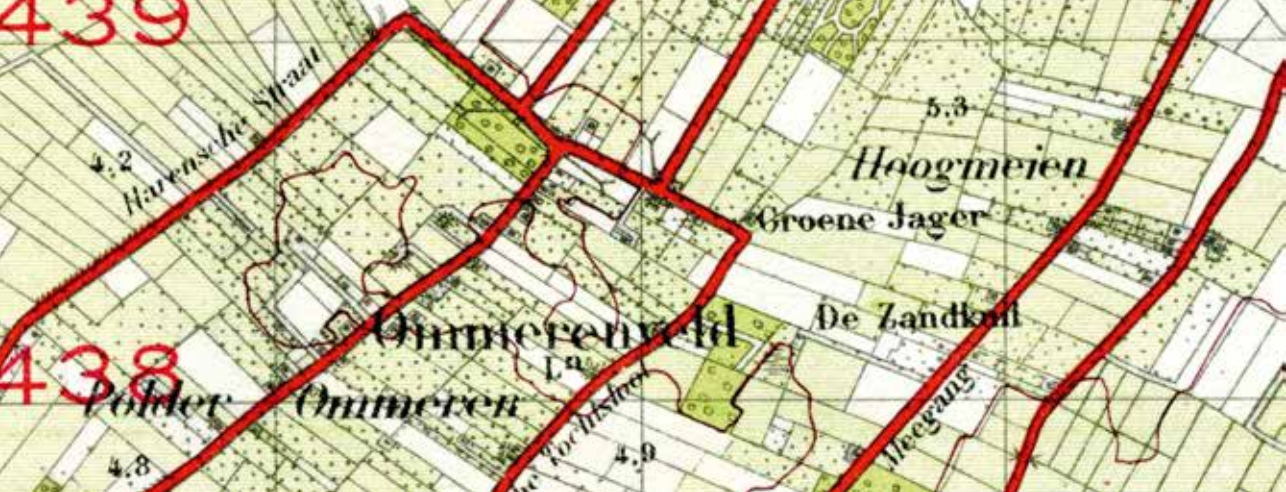
SALVATOR*IS*MIJNEN*NEAM*ICK*BESCREIJ*DEN*DODEN
*ENDE*LEVENDEN*ROEP*ICK*TOT*GODS*DIEN-
STEN*JAN*MOOR*MAECKTEN*MIJ*INT*JAER*M.CCCCLII

In de oorlog werd ook deze klok weggehaald, maar in 1945 met een aantal andere, zwaar beschadigde, teruggevonden. Enkele jaren later werd Salvator als enige van de oudste klokken weer in de toren gehangen. Dat hij nog lang in Tiel gehoord mag worden!

Bronnen:

- 1 Regionaal Archief Rivierenland Inv.nr.0001-1; 0001-41 blz.239; 0001-387.
- 2 H.L.Kok, *De laatste eer, in Graven en begraven in Overijssel, (Kampen 1981)*
H.T. Buiskool, *Op Noabervesiet, (Assen 1940)*
- 3 A.R. Hol, *De Betuwe, 2e druk (Leiden 1965) p. 282/283*
- 4 *Over begraven en klokken luiden in 1736, Uitg. Historische Kring ‘Baerne’, (Baarn, 1984)*
- 5 Tonko Ufkes, *Couden eeuw in brons, klokkengieters en luidklokken in het zeventiende-eeuwse Groningerland, (Groningen 2015)*
- 6 D.W. Kobes, *Het overluiden van doden in Winterswijk in 1728, in Archief, tevens orgaan van de Oudheidkundige vereniging de Graafschap, (Winterswijk 1977) p.143*
- 7 G. Beermink, *De reformatie te Nijkerk in Bijdragen en Mededelingen Gelre XV (1912) blz.51 en Nijkerks uurwerk en klokkenspel, B.M.G. XIII (1910) blz.424.*
- 8 Ronald Stenvert e.a. *Monumenten in Nederland: Gelderland, (Zwolle/Zeist) 2000.F.A.J. Vermeulen e.a. De Tielerwaard, Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst, (Den Haag 1945) www.reliwiki.nl*

Hoogmeien in opstand

Door Klaas Tammes

*Kleine scholen staan onder druk. De demografische krimp die ook de Betuwe bedreigt zal zeker gevolgen hebben voor de schooltjes in de dorpen. Een aantal politieke partijen in onze regio ging de laatste gemeenteraadsverkiezingen nog in met de leus: **In elk dorp een school!** Sluiting van scholen door onvoldoende leerlingen is natuurlijk een pijnlijk proces en gemeentebesturen willen dat het liefst voorkomen. Dat daarbij de belangen van ouders en gemeente niet altijd parallel lopen, bewees de schoolstrijd op Hoogmeien in het midden van de dertiger jaren van de vorige eeuw. Een conflict dat zo hoog opliep, dat het zelfs de landelijke pers haalde.*

Hoogmeien is een buurtschap aan de gelijknamige weg nabij Lienden. De leerlingen van Hoogmeien bezochten vanouds de openbare school in Lienden. Vanwege het teruglopend leerlingenaantal bij de openbare school in Ommeren waardoor die school zijn derde leerkracht zou verliezen, stelde het college van B&W op 16 mei 1934 de gemeenteraad voor om de schoolkringen te wijzigen. Door deze wijziging zouden de ruim 30 leerlingen

van Hoogmeien voortaan in Ommeren naar school moeten.

Het college was verdeeld. Een minderheid vreesde grote oppositie en was bang dat dit besluit zou leiden tot de oprichting van een bijzondere (christelijke) school in Lienden. In de gemeenteraadsvergadering van 28 maart 1934 ging het er fel aan toe. Met name de rol van P. Franke, het hoofd der school te Lienden – die natuurlijk ongaarne 36 leerlingen

Detail topografische kaart met Hoogmeien

zag vertrekken – was onderwerp van discussie. Het raadslid Van Vessem wond zich erg op over een brief van Franke.

In dat schrijven werden andersdenkenden beledigd: Franke noemde het bijzonder onderwijs een splijtzwam, een besmettelijke ziekte en een dreigend spook. Van Vessem vond het “diep treurig dat mensen die gaarne christelijk onderwijs voor hun kinderen willen zo goed als gedwongen zijn hun kinderen te zenden naar een school waarvan het hoofd zo beledigend is tegenover hun overtuiging.” Een door Franke uitgeschreven protestvergadering was bij burgemeester Houtkoper slecht gevallen. Nadat de burgemeester alle ouders op Hoogmeien had bezocht en daar had vastgesteld dat er weinig bezwaar was tegen de overgang naar Ommeren had Franke de ouders van Hoogmeien en de raadsleden uit het dorp Lienden bij elkaar geroepen. In die bijeenkomst werd de burgemeester er door Franke van beschuldigd dat hij de ouders onder druk had gezet. Houtkoper ontkende deze aantijging ten stelligste net zo als Franke later in een ingezonden brief in het Algemeen Handelsblad van 6 april 1937 zijn rol bagatelliseerde. Hij had nooit een protestvergadering belegd en had ook nooit de ouders opgezweept tegen het gezag.

Hoewel burgemeester Houtkoper de gemeenteraad voorhield dat ze niet naar dorpsgrenzen moest kijken maar naar het onderwijsbelang, verwierp de meerderheid het voorstel tot herverdeling van leerlingen.

Een teleurgestelde burgemeester die de raad dorpspolitiek verweet, gaf aan dat de strijd nu pas zou beginnen en dat daarvan de raadsmeerderheid de schuldige was.

Op 9 december 1936 kwam de schoolkwestie weer terug op de raadsagenda. Inmiddels was de school in Ommeren teruggelopen tot een tweemansschool en in Lienden had men afscheid moeten nemen van de zevende leerkracht.

Opnieuw kwam het college met het voorstel tot wijziging van de schoolkringen waardoor Hoogmeien bij Ommeren werd ingedeeld. Vanuit de gemeenteraad vreesde men wederom voor verzet, maar burgemeester Houtkoper was daar niet zo bang voor. Volgens hem maakten destijds slechts enkele huismoeders bezwaar in verband met het meebrengen van boodschappen door hun schoolkinderen uit Lienden.

Met een krappe meerderheid (6 voor en 4 tegen) werd het voorstel dit keer aangenomen.

Burgemeester Houtkoper (Collectie: RAR)

Het verzet tegen dit raadsbesluit werd nu een georganiseerd verzet. De raadsminoriteit trok samen op met de ouders van Hoogmeien en schakelde daarbij de pers in.

Het Leeuwarder Nieuwsblad (15-02-37), De Tribune (16-02-37), Het Nieuwsblad van het Noorden (16-02-37), De Telegraaf (16-02-37, 02-03-37, 10-03-37, 27-03-37) De Sumatra Post (26-02-37, 12-03-37, 19-03-37), De Banier (27-03-37) en Het Algemeen Handelsblad (31-03-37) gingen erover berichten.

De ouders weigerden hun kinderen naar Ommeren te sturen. Met vlaggen trokken zij in een demonstratieve optocht naar de school in Lienden: *“Doe open de deur, de Hoogmeiense kinderen staan er veur!”*

Een paar dagen hebben ze dit volgehouden. Het hoofd der school mocht ze echter niet toelaten.

Omdat de leerlingen van Hoogmeien door deze patstelling al twee maanden geen onderwijs kregen, greep de inspecteur van het lager onderwijs in en verplichtte de overschrijving van Lienden naar Ommeren. Mochten de ouders blijven weigeren dan zouden ze wegens ongeoorloofd schoolverzuim voor de rechter gedaagd worden.

Hardnekkig bleef Hoogmeien weigeren. Eenparig besloten de ouders wanneer ze uiteindelijk gedwongen zouden worden om hun kinderen toch naar Ommeren te sturen, ze dan de voorkeur gaven aan een christelijke school in Tiel. Volgens de Telegraaf van

Openbare lagere school in Ommeren in 1922 (Collectie: RAR)

2 maart 1937 had het hoofd van de Tielse school de ouders inmiddels al een bezoek gebracht en daarbij aangegeven dat ze wellicht zelfs aanspraak zouden kunnen maken op een vergoeding van de gemeente Lienden voor de reiskosten naar Tiel.

De inspecteur zette door, ondanks het feit dat de ouders onder druk van de komende rechtszaak uiteindelijk gezwicht waren en hun kinderen alsnog naar Ommeren hadden gestuurd.

Op 9 maart 1937 stonden de ouders van Hoogmeien voor de kantonrechter in Tiel. Ter verdediging van hun weigering verwezen ze op de zitting naar een brief die ze geschreven hadden aan de inspecteur van het lager onderwijs. Daarin voerden de ouders aan dat de afstand naar Ommeren veel groter was dan naar Lienden. Bovendien bood de weg geen beschutting tegen weer en wind en was die bij sneeuw en gladheid praktisch onbegaanbaar. Daarnaast woonde alle familie in Lienden, waren alle winkels in Lienden en kende Ommeren geen ambachtslieden waar de leerlingen naar toe konden wanneer hun klompen kapot waren of hun kleding in ongereede was geraakt. Verder was Lienden de plaats waar de kinderen naar de zondagschool gingen, waar ze op catechisatie zaten: daar was het middelpunt van het geestelijk leven.

Het Openbaar Ministerie legde deze argumenten terzijde. De weigerachtige opstelling van de ouders werd hen evenwel zeer kwalijk genomen. Door hun halsstarrigheid hadden ze de kinderen drie maanden onderwijs onthouden. Omdat ze inmiddels eieren voor hun geld gekozen hadden, was de geformuleerde eis niet de maximum straf van 30 gulden maar

werd een veroordeling gevraagd tot een geldboete van 5 gulden of 5 dagen hechtenis. De rechter vonniste overeenkomstig deze eis.

Ook in de gemeenteraad ging de strijd verder. Allereerst ontving de gemeenteraad een adres van Hoogmeien, gedateerd 26 maart 1937 met het verzoek om het gewraakte besluit in te trekken. In dit schrijven maakte men er melding van dat een raadslid inmiddels van mening was veranderd. Tevens had dit raadslid toegezegd dat hij zijn best zou doen om ook de andere raadsleden van zijn standpunt te overtuigen.

In de raadsvergadering van 30 maart 1937 bekende Van Vessem dat hij dat betreffende raadslid was. Hij stelde voor om het besluit in te trekken, omdat gebleken was dat de ouders grote bezwaren hadden. Het was toch niet de bedoeling geweest om de mensen iets op te leggen waaraan zij een 'geweldige hekel' hadden.

Volgens het raadslid Berends was de oppositie tegen het raadsbesluit dit keer alleen maar sterker geworden. Niet alleen Hoogmeien was in opstand gekomen, maar bijna heel Lienden verzette zich nu. De raadsminoriteit had zich ook niet bij het omstreden besluit kunnen neerleggen en had daarom beroep aangetekend bij de Kroon. Een beroep dat volgens de burgemeester naar inmiddels bekend geworden was, niet werd gehonoreerd. Houtkoper beschouwde de oppositie tegen het meerderheidsbesluit zelfs als een 'revolutionaire beweging'.

In een onderhoud dat de burgemeester over deze kwestie met de minister had gehad, vroeg deze hem hoeveel communisten er wel niet in de gemeenteraad van Lienden zaten. Hij had

hem geantwoord: *“gelukkig niet één, de heren doen in deze zaak alleen maar alsof.”*

Bij de stemming over het voorstel om over het adres uit Hoogmeien afwijzend te beschikken stemde een meerderheid (4 – 6) tegen.

Daarmee moest volgens de burgemeester ook het raadsbesluit van 9 december 1936 als ingetrokken worden beschouwd en bleef de schoolkring dus ongewijzigd.

De burgemeester kon zich echter niet met dit besluit van de gemeenteraad verenigen en kondigde aan dat hij het bij de Kroon voor vernietiging zou voordragen. De raad handelde naar zijn overtuiging in strijd met het algemeen belang. Hij bleef de argumenten tegen de overgang naar Ommeren gezocht en ongemotiveerd noemen.

Volgens de correspondent van het Algemeen Handelsblad die deze raadsvergadering in zijn krant op 31 maart 1937 versloeg, hadden de debatten een uitermate scherp karakter en vlogen bittere verwijten over en weer. *“In de kleine raadszaal heerste een geladen atmosfeer en het lokaal was tot in alle hoeken bezet door publiek.”*

Ouderwetse schoolbank (Foto: Bert Leenders)

De gemeenteraad moest vervolgens nog beslissen over een verzoek van een zestal bewoners van Hoogmeien die een vergoeding aanvroegen voor de reiskosten naar de christelijke lagere school aan de Grotebrugsegrindweg in Tiel. De burgemeester stelde voor om deze aanvraag af te wijzen, omdat men hier niet uit principes handelde maar louter uit verzet tegen de wijziging van de schoolkring. Volgens Houtkoper was hier sprake van een oppositiebeweging en hij wenste niet dat Hoogmeien de gehele gemeente Lienden ging regeren. De gemeenteraad stemde in meerderheid (7-4) in met het standpunt van de burgemeester.

Op 31 mei 1937 boog de gemeenteraad zich voor de laatste keer over deze schoolkwestie. Allereerst maakte het raadslid Van Vessem bekend dat het hoofd der school Franke nu toegaf dat de bewuste ‘protestvergadering’ niet had behoren plaats te vinden en had hij zijn excuses aangeboden voor de beledigende uitdrukkingen aan de christelijke richting. Ook weerlegde hij dat hij in die betreffende bijeenkomst de burgemeester verdacht had gemaakt. Het raadslid Van Steenis was van oordeel dat de mensen op Hoogmeien waren opgeruid. Burgemeester Houtkoper was ervan overtuigd dat men op Hoogmeien adviseurs had gehad: *“Heel Hoogmeien is niet in staat een adres samen te stellen, zoals aan de minister van Onderwijs werd verzonden. Het adres op de enveloppe van de brief aan de minister is geschreven door Franke. De voorzitter zegt dit te kunnen bewijzen.”*

Raadslid Berends daagde de burgemeester uit om de namen van de adviseurs te noemen *‘opdat zij in staat zijn die beschuldigingen te weerleggen’*.

Hoewel Houtkoper geen namen noemde, bleek uit alles dat hij vermoedde dat de tegenstanders in de gemeenteraad en de ouders van Hoogmeien nauw met elkaar hadden opgetrokken.

Een aanwijzing daarvoor is een concept ingezonden stuk aan het Nieuws van de Dag, opgesteld door A. van Dee. In dit met potlood geschreven stuk (in bezit van de auteur) werd uitvoerig uit de doeken gedaan wat het standpunt van de ouders van Hoogmeien was. In een P.S. gericht aan het raadslid Berends vroeg desteller zich af of die zich in het stuk kon vinden. Tevens werd daarin een bespreking aangekondigd ten huize van de heer Harteman.

Omdat er in de gemeenteraad noch een Van Dee noch een Harteman zitting had, maar er wel mensen met die naam op Hoogmeien woonden, is de veronderstelling gerechtvaardigd dat het raadslid Berends in elk geval hechte banden had met de verontruste ouders op Hoogmeien.

De schoolstrijd van Lienden eindigde in een overwinning voor de ouders van Hoogmeien. Hoewel het adres uit Hoogmeien aan de minister van Onderwijs nog door hem werd verworpen, kreeg ook de burgemeester nul op het request. Zijn beroep op de Kroon werd op 19 april 1937 afgewezen. De minister zag geen termen om het raadsbesluit van 30 maart te schorsen en te vernietigen.

Op 21 april 1937 kregen de ouders van de leerlingen op Hoogmeien een brief van het college van B&W dat hun kinderen vanaf de volgende dag weer werden toegelaten op de school van Lienden.

Bron:

- Archief van de gemeente Lienden, aanwezig in het RAR te Tiel.

Het leesplankje van Hoogeveen

De bijbel in huis

Door Peter Schipper

Vijfentwintig jaar geleden zag ik in het Museum Catharijne Convent te Utrecht een fraaie tentoonstelling. Onder de titel 'De bijbel in huis' presenteerde dit museum een keur aan alledaagse objecten die als gezamenlijke noemer hadden dat ze allemaal drager waren van een Bijbelse voorstelling. De verscheidenheid aan voorwerpen was groot en liep van kasten, zilveren dozen en messen tot tegels, haardplaten, koekplanken en merklappen. Bijbelverhalen en de morele lessen die zij uitdragen speelden tot ver in de twintigste eeuw een rol als leidraad voor een juist

christelijk leven. Niet alleen in de kerk, maar ook thuis moest je geïnspireerd worden door de grote verhalen of de daden van voorbeeldige mannen en vrouwen. In de late middeleeuwen kon alleen de rijke elite zich omringen met religieuze schilderijen. Later zorgden prenten er voor dat ook minder kapitaalcrachtigen morele plaatjes aan de muur konden spijkeren. Een aparte categorie vormen de voorwerpen die de mensen thuis gebruikten in het leven van alledag. Ook in de collectie van het Flipje en Streekmuseum Tiel zijn deze laatste te vinden.

Haardsteen met afbeelding van Daniel, Suzanna en de volksoudsten, 16^e eeuw (Collectie: Flipje en Streekmuseum Tiel)

In de loop van de zestiende eeuw raken de afbeeldingen met de gekruisigde Christus, Maria of heiligen op de achtergrond. Hun plaats wordt steeds meer ingenomen door voorbeeldige mannen en vrouwen. Een van hen is Suzanna. Taferelen uit het verhaal van deze kuisse vrouw staan afgebeeld op zestiende-eeuwse haardstenen uit het oude Burgerweeshuis aan het Hoogeynde te Tiel. Dergelijke stenen metselde men als bescherming tegen de gretige vlammen trapsgewijs oplopend in de achterwand van de haard in. Geliefd was vooral de scène waarin Suzanna aan het baden is, terwijl ze bespied wordt door twee hitsige volksoudsten. Zij belaagden haar en dreigden haar van overspel met

een jongeman te zullen betichten als ze hen niet ter wille zou zijn. De vrouw weigerde, waarop de twee mannen hun valse beschuldiging openbaar maakten. Een veroordeling tot de doodstraf volgde. In haar nood riep Suzanna de profeet Daniël aan. Door de twee volksoudsten apart te verhoren doorzag hij hun leugenachtig spel. Niet de kuisse Suzanna, maar de geilaards zelf vonden nu de dood. Zo vormt zij een aansporing voor andere vrouwen standvastig haar voorbeeld te volgen.

Een ander voorbeeld vinden we langs de bovenrand van een spiegel waarop het verhaal van Jezus en de Samaritaanse vrouw is geschilderd. Christus zit bij een waterput en

Zilveren tasbeugel met voorstelling van de Verloren Zoon, 19^e eeuw (Collectie: Flipje en Streekmuseum Tiel)

ontmoet daar een vrouw, een inwonster van Samaria, een streek die de joden als inferieur beschouwden. Toch begint Jezus een gesprek met haar en toont zo dat Zijn hemelse liefde rassen overstijgt.

Bij een avond over antiek toonde een mevrouw uit Drumpt mij een zwart fluwelen tas met een negentiende-eeuwse zilveren beugel waarop een voorstelling van de gelijkenis van de Verloren Zoon. De diverse scènes, die qua uiterlijk en decoratie een achttiende-eeuwse uitstraling hebben, laten zich als een stripverhaal van links naar rechts lezen. Allereerst zien we hoe een zoon bij zijn ouders zijn erfdeel opeist. Dan neemt hij afscheid en trekt te paard de wijde wereld in. In plaats van het geld nuttig te besteden leidt hij een losbandig leven vol drank en vrouwen. Vrienden genoeg, die zich evenwel van hem afkeren als de bodem van de portemonnee in zicht komt. Berooid en van iedereen verlaten belandt de jongeman in de laatste scène in een varkenskot waar hij bezig is de beesten te voederen. De boodschap aan de bezitster van de tasbeugel is duidelijk: zorg dat je niet het leven leidt als deze Verloren Zoon. Overigens eindigt het verhaal in de bijbel

met een happy end als de vader zijn naar huis teruggekeerde zoon een feestelijk ont-haal geeft.

Op merklappen konden, vaak nog verrassend jonge, meisjes een grote hoeveelheid motieven aanbrenge, die ze ontleenden aan voorbeeldboekjes, prenten of aan elkaars werk. Religieuze scènes ontbreken niet. Al speurend op een lap in de museumcollectie ontdekken we Jozua en Kaleb, de verspieders van het beloofde land Kanaän. Ze zijn te herkennen aan een grote tros druiven die ze aan een stok meedragen, in de christelijke kunst een prefiguratie van Christus aan het kruis. Ja, zult u denken, dat zijn vooral aansporingen voor vrouwen om op het moreel rechte pad te blijven. Hoe zat het dan met de mannen? Ook voor hen zijn er rolmodellen, getuige voorstellingen van Jozef die we tijdens zijn Egyptische avontuur zien wegvluchten voor de gretig en verleidelijk op bed liggende vrouw van zijn meester Potifar. Echter, in het Tielse museum ontbreken deze voorbeelden.

Bronnen:

H.L.M. Defour et al., *De bijbel in huis; Bijbelse verhalen op huisraad in de zeventiende en achttiende eeuw*, Zwolle 1991

Bovenrand van een spiegel met voorstelling van Jezus en de Samaritaanse vrouw, 19^e eeuw (Collectie: Flipje en Streekmuseum Tiel)

De verspieders van Kanaän; detail uit een merklap (Collectie: Flipje en Streekmuseum Tiel)

Wie rusten er in dat graf?

Door Pierre van der Schaaf

Cornelis Atzes Hoekstra (1852 – 1911)

Niet ver van de ingang van de uit 1786 daterende historische begraafplaats Ter Navolging in Tiel lag medio 2016 een half verzonken tombe. Op een zerk erachter is de bijbel geparkeerd die eigenlijk op Hoekstra's tombe thuishoort. Het geheel vraagt dringend om herstel... en dat staat ook op de planning voor 2016-2017.

Deze tombe markeert de laatste rustplaats van de predikant Cornelis Atzes Hoekstra (1852-1911). Op de voorkant staat:

*'Een blijk van waardering van Lidmaten
en vrienden te Paramaribo
aan Cornelis Atzes Hoekstra
geb. te Hallum 11 mei 1852
Pred. Der Evang. Luth. Gemeente
te Pa'bo van 1892 – 1907
't laatst Herv. Pred. Te Tiel
Overl. aldaar 17 februari 1911'*

Op zich is het niets bijzonders dat er een predikant op dit rijksmonument begraven ligt: op Ter Navolging liggen, naast talloze juristen en bestuurders immers meerdere predikanten begraven. Het bijzondere zit hem, behalve in het feit dat het voor dit deel van de begraafplaats een opmerkelijk robuust grafmonument is, vooral hierin, namelijk dat Hoekstra zijn sporen heeft nagelaten in het Surinaamse Volkslied.

Levensloop

Cornelis Atzes (in het Tielse Bevolkingsregister Atses genoemd) Hoekstra werd geboren in het Friese terpdorp Hallum, gelegen ten noorden van de Friese hoofdstad Ljouwert. Voordat Hoekstra in 1892 als predikant der Evangelisch-Lutherse gemeente, ook wel bekend als de Hernhutters, naar Parimaribo vertrok, had hij al een goede staat van dienst opgebouwd als predikant. Eerst in Donkerbroek (1880) en

De half uitgegraven tombe van Hoekstra medio 2016 op weg naar herstel (Foto: auteur)

Oldeholtgade (1883) en tenslotte in Hoogezand (1886). In 1907 keerde hij uit Suriname terug naar Nederland samen met zijn vrouw Rikje van der Weide (in 1849 geboren in het Friese Dokkum) en de kinderen Johanna, Petronella Gerardina, Ottolina Bernadina, Lambert Willem, David Adrianus en Anna Gerarda (die als enige van de kinderen in Suriname was geboren). Na zijn overlijden kwamen zijn zoon Atse Cornelis (architect) en diens vrouw Margaretha Henriette Cornelia Sonneman spoorlags vanuit Paramaribo terug naar Nederland om zich eveneens aan de Lingedijk in Tiel te vestigen.

Na zijn terugkeer uit Paramaribo koos hij voor zijn verlof niet voor een verblijf in het hoge noorden, maar voor het fraai gelegen Bennekom. Daar leverde zijn komst gelijk de nodige problemen op, omdat men hem weigerde in te schrijven bij de (orthodoxe) Nederlands Hervormde Gemeente aldaar. Dat leek met een sissers af te lopen toen Hoekstra werd beroepen

in Tiel. Maar niets was minder waar: hij was zo verbolgen over de weigering hem toe te laten tot de Bennekomse gemeente dat hij een afzettingsprocedure begon tegen de predikant aldaar: Ds. Jan Pieter Paauwe (1872-1956). De strijd tussen de 'rekkelijken' en meer preciezen kwam tot uiting in de weigering van deze Paauwe om Bennekomse gemeenteleden een bewijs van goed zedelijk gedrag mee te geven voor Tiel, omdat onbekend was dat zij 'in enige betrekking tot de Nederlandsch Hervormde Kerk staan'. Tiel ziet dat niet als weigering maar als 'een antwoord met geen antwoord gelijk staande' waarna de bevestiging plaatsvond. Het gevolg van een en ander was wel dat de hele kerkenraad én Paauwe in 1914 door de classis werden geschorst. Maar die 'zoete wraak' maakte Hoekstra niet meer mee: hij had zijn laatste rustplaats gevonden op Ter Navolging onder de robuuste tombe die was gefinancierd door de gemeente uit Paramaribo. Na het overlijden van hun echtgenoot en vader vertrokken zijn weduwe en nazaten naar elders.

Betekenis

Hoekstra toonde zich maatschappelijk actief en was onder andere beschermheer van het begrafenisfonds 'Vrede en Arbeid', bestuurslid van het Algemeen Nederlandsch Verbond en in 1897 oprichter en de eerste redacteur van de krant 'Onze West'. Daarnaast was hij redacteur van het Protestantenvlad. Verder verscheen een aantal preken van hem in druk.

Niet zozeer als predikant maar veel meer als tekstdichter van het 2^e couplet van het Surinaamse Volkslied heeft zijn naam de tand des tijds doorstaan. In 1893 schreef hij de

De graftombe van Hoekstra in 2008: de Bijbel is er afgegleeden nadat de sterk vervuilde tombe ca. 50 centimeter was verzakt (Foto: auteur)

Nederlandstalige coupletten van het Surinaamse Volkslied, beginnend met de tekst *'Surinamese trotse stromen'* op een uit 1876 daterende (en voor heel andere doeleinden bestemde) melodie van de hand van de Friese onderwijzer Johannes Corstianus de Puy (1835-1924). Het 'volkslied' verscheen in 1908 in het 'Liederboek voor kerk, school en huis: ten gebruike bij de Evangelische Broeder-Gemeente in Suriname' dat werd uitgegeven bij Kersten.

dergelijke ulevellen poëzie met de naam van Surinaamsch Volkslied betiteld wordt. Suriname heeft n'en déplaise Ds. Boers – geen ander volkslied dan het 'Wien neerlands Bloed'- al is het bloed der Surinaamsche Nederlanders – trouwens dat van 'echte' Nederlanders evenmin – niet 'van vreemde smetten vrij'. Toen Kruisland in 1914 zijn scherpe oordeel velde over Hoekstra's volkslied was deze laatste al 'niet meer onder ons'

Niet iedereen was even enthousiast over deze schepping van Hoekstra en De Puy. De aldaar bekende cabaretier-avant-la-lettre Johannes Kruisland zorgde voor nogal wat commotie toen hij er in 1914 aandacht aan wijdde tijdens een 'soirée variée' in Paramaribo.

De scherpzinnige gouverneursdochter Anna de Savornin Lohman (1868-1930) schreef in haar openhartige *Herinneringen* (1909) hoe zij zich op de lippen moest bijten om niet te lachen als zij al die 'Nederlanders' dat volkslied zag zingen en daarom *'walg ik nog altijd inwendig van al die nonsens-dingen en al die aanstellerij, waarvan niemand iets méént'*.

De recensent van de krant 'Suriname' vatte het kort en bondig samen: *'Er werd iets gezongen onder den weidschen naam van Surinaams Volkslied, een dingske, armoedig naar den inhoud en naar den vorm prulpoëzie van het zuiverste water. Wij protesteeren er tegen dat*

Om zijn bevestiging als predikant in december 1907 in Tiel bij te wonen hadden twee gemeenteleden de verre reis uit Paramaribo

Een afbeelding van een postzegel met daarop het Surinaamse Volkslied

ondernomen. Ook daaruit bleek dat hij een geliefd iemand was bij de kerkelijke gemeente aldaar. Binnen de weinige jaren die hem nog gegeven waren wist hij ook in Tiel tal van harten te veroveren. En dan vooral die van de vrijzinnigen die kerken in de Sint-Maartenskerk. De orthodoxen, met als belangrijke voorvechters de gezusters Spiering, kerken in hun eigen Eben Haëzer Kerk aan de Gasthuisstraat. Zo liet Hoekstra een bloeiende Vrijzinnige Zondagsschool na die de jaarlijkse kerstbijeenkomst vierde in het steeds overvolle Spaarbankgebouw.

Hoekstra overleed welhaast in het harnas: enkele uren nadat hij een godsdienstige bijeenkomst had geleid in het gebouw der Coöperatieve Bakkerij.

Op de marmeren bijbel die na verder herstel rust op de tombe van Hoekstra kon na een eerste schoonmaak beurt de volgende tekst worden ontcijferd:

*'Een leven hoe goed ook,
Duurt slechts een tijd.
Maar een goede naam blijft eeuwig'*

Het Surinaamse Volkslied

Tot 1959 luidde de tekst van het Surinaamse Volkslied:

*Suriname 's trotse stromen,
Suriname 's heerlijk land,
Suriname 's fiere bomen,
Trouw zijn wij aan U verpand
Mochten weer de vloten varen,
Dat de handel welig bloei'
Dat fabrieken welvaart baren
Dat hier alles welig groei'*

In 1959 besloot de Surinaamse regering 'vlag, wapen en volkslied' officieel vast te stellen. Voorgesteld werd de melodie van het traditionele volkslied te handhaven en het tweede couplet van de door Hoekstra geschreven Nederlandse tekst tot officiële tekst te verheffen.

De Raad van Ministers achtte het wenselijk een couplet in het Surinaams toe te voegen. Minister Frank Essed benaderde de dichter Trefossa (pseudoniem voor Henny de Ziel, 1916-1975) met het verzoek een Surinaams couplet te dichten dat de eenheid van het Surinaamse volk en de verbondenheid met het grondgebied zou benadrukken.

Op 7 december 1959 werd de tekst met algemene stemmen aangenomen. Trefossa heeft echter bovendien de tekst van het eerste couplet in dezelfde richting bewerkt. Bij landsverordening trad het volkslied op 15 december 1959 in werking en is bij het onafhankelijk worden in 1975 in dezelfde vorm gehandhaafd.

Het nieuwe Volkslied:

*God zij met ons Suriname
Opo kondreman oen opo!
Hij verhef ons heerlijk land
Sranan gron e kari oen
Hoe wij hier ook samen kwamen
Wans ope tata komopo
Aan zijn grond zijn wij verpand
Wi moe seti kondre boen
Werkend houden w'in gedachten
Stre de f'stre wi no sa frede
Recht en waarheid maken vrij
Gado de wi fesi man
Al wat goed is te betrachten
Eri libi te na dede
Dat geeft aan ons land waardij.
Wi sa feti gi Sranan.*

Hoe de VVV Tiel verfraaide

Door Peter Schipper

Aan de Vereniging Voor Vreemdelingenverkeer dankt Tiel drie bekende juweeltjes. Nog wel, want een daarvan staat op de nominatie te worden gesloopt. In het onderstaande nemen we u mee naar de geschiedenis van deze bouwwerkjes.

Het Vogeleilandje

Toen begin twintigste eeuw de belangstelling om er zelf op uit te trekken om te genieten van de natuur en stedenschoon toenam, ontstond er landelijk behoefte aan organisaties die dit toerisme in goede banen konden leiden. In diverse plaatsen werden VVV's opgericht, die via het uitzetten van toeristische routes, het organiseren van tentoonstellingen, het ontwikkelen van propagandamateriaal en dergelijke activiteiten allemaal hun stad en streek trachtten te promoten. Tiel bleef niet achter en op 6 mei 1919 vond de oprichting plaats van een lokale VVV. Op 10 juni dat jaar was er een bestuur, dat de drie belangrijkste functies als volgt verdeelde: mr. J. Blom, voorzitter; D.H. Renning, 1^e secretaris, spoedig opgevolgd door Th. Corbelijn en B. van

Asperen Vervenne, penningmeester. De vereniging groeide flink en telde eind jaren twintig rond de vijfhonderd leden.

Het bestuur ging voortvarend aan de slag en had ook oog voor het aanbrengen van extra accenten die de aantrekkelijkheid van de stad moesten vergroten. In de vergadering van oktober 1921 vestigde de heer F. van Scharrenburg de aandacht op het 'mooie gezicht op de stadsgracht bij de Stationsstraat en geeft in overweging eens te denken of het mogelijk zou zijn in die gracht een klein eendeneilandje te doen aanbrengen'. Enige maanden later lichtte hij zijn plan verder toe. Op het eilandje diende een eendenhok te komen en daarboven een duiventil. Architect G.W.F. Berning, die diverse huizen in Tiel tekende en op de

Het Vogeleilandje in de winter (Foto: Peter Schipper)

Kwelkade het atelier voor meubels en kunstnijverheid 'De Spanning' exploiteerde, maakte een ontwerp in een kneuterig-romantische stijl dat alles bij elkaar 625 gulden zou gaan kosten. Daar kwam wat later nog een extra hek bij en een bootje voor het voeren der beesten en het onderhoud. Het vaartuig schafte men voor f. 42,50 aan bij de bekende Tielse botenman Koos van Elk. Koninginnedag 31 augustus 1922 was alles gereed. Die avond zou het elektrische licht branden, maar door het regenachtige weer durfde men dat niet te ontsteken. Een paar dagen later lukte het wel, wat veel volk op de been bracht. Tiel was een prominente blikvanger rijker.

Blijkbaar hadden de dieren het goed naar hun zin, want ze plantten zich zo lustig voort, dat de vereniging in 1924 een advertentie liet zetten waarin ze 'Eenig pluimvee, overcompleet van 't Vogeleilandje' te koop aanbood. We maken een sprongetje in de tijd. De toestand van het eilandje was in de jaren kort voor de oorlog zodanig verslechterd dat sommigen dachten aan afbraak. "Dat nooit", zeiden de heren A. Marijnissen en C.P. Laheij (eigenaar van hotel De Zon op de Varkensmarkt) en in 1937 vormden zij een comité tot

behoud van het Vogeleilandje. Gemeente-architect Job van Eijk maakte een plan van aanpak, waarbij hij de constructie wilde verstevigen, maar de uiterlijke vorm behouden. De firma W. van Uden en Van Oostrum was in staat dit voor f. 405,- uit te voeren. Hoezeer Tielenaars dit monumentje in hun harten hadden gesloten blijkt uit de geldelijke bijdragen die het comité mocht ontvangen. Bedrijven, verenigingen en voetbalclubs droegen hun steentje bij. Het was een bont gezelschap: van metaalwarenfabriek RIO, vereniging Het Raskonijn en het belastingkantoor tot voetbalclub TEC die een collecte hield tijdens de wedstrijd tegen Arnheemsche Boys. Het reddingscomité organiseerde zelf op zaterdagavond 30 januari 1937 een 'Knal-Avond' in De Beurs met medewerking van het duo Schoots, de humorist A. van Keulen, dansorkest The Hollandia Band, het accordeonistenduo Smits en cellist Nedlas. Het benodigde geld kwam er, herstel volgde en op vrijdagavond 7 mei vierde het massaal bij de Burensche Poort toegestroomde publiek dat heuglijke feit samen met de burgemeester. De Tweede Wereldoorlog eiste van Tiel een zware tol. Het comité bleef echter de vinger

Wethouder Corry van Rhee-Oud Ammerveld bevestigt het schildje 'gemeentelijk monument' op het Vogeleilandje, 4 april 2012 (Foto: RAR / collectie Bouwhuis)

Advertentie Knal-Avond Vogeleilandje. Nieuwe Tielsche Courant 29 januari 1937

aan de pols houden en kon in de VVV jaarvergadering van april 1948 mededelen dat dankzij de medewerking van het gemeentebestuur het Vogeleilandje 'zijn oude fleur heeft herkrege'. Wel werd de kanttekening geplaatst dat de duiven en eenden nog te veel last hadden van ratten, zodat men de dieren niet op peil kon houden. Een bewaard gebleven kasboekje uit de periode 1950-1982 geeft inzicht in de financiële huishouding. Per auto ging men in 1950 via de pont in Maas en Waal eenden kopen. Datzelfde jaar stonden er voor personeel van de gemeente Tiel vijf dozen sigaren klaar 'voor hulp aan 't Vogeleilandje'. Na 1962 vermeldt het boekje vooral verkopen van eenden, een zwaan en zelfs een keer een pauw. Zwemmen er in onze tijd vooral doorsnee beesten in de gracht bij de Oliemolenwal, in 1970 schafte het comité bergeenden, een knobbelgans en exotische zwarte zwanen aan. Het leven onder water kreeg ook aan-

dacht getuige de koop van vijftig goudkarpers en vijftig goudvissen. Nieuwsgierig was ik naar de vraag wat het lot was van de afgestoten eenden. Verhelderend in dit opzicht is de laatste vermelding (uit 1982) in het boekje over de verkoop van twintig eenden aan de heer Heimans die woonde aan het Zoelense Pad. Zijn beroep staat erbij geschreven, namelijk... poelier!

Vandaag is het Vogeleilandje een niet weg te denken monument en onder de vleugels van de gemeente Tiel zal het hopelijk tot in lengte van jaren de bocht in de Oliemolenwal blijven verfraaien. Tot vreugde van de Tielenaars en de eenden.

De fontein op het Kalverbos

Het Kalverbos heeft gedurende de eeuwen vele gedaanteverwisselingen ondergaan. Eens stond er de Sint-Walburgkerk die evenwel in 1680 aan de slopershamer ten prooi was gevallen.

Het Kalverbos met de fontein. Ansichtkaart ca. 1930 (Collectie Smit/Kers)

Vanaf het midden van de negentiende eeuw voltrokken zich langs de randen grote veranderingen, enerzijds door de bouw van een nieuwe katholieke kerk, een school en fraaie huizen voor de elite en anderzijds door de afbraak van de stadsmuur langs de singel. Toen de gemeente in 1928 grond nodig had om de baggerkuilen tussen de Hucht en Nieuweweg te dichten, zodat er woningen gebouwd konden worden, dacht men die voordelig weg te kunnen halen door het afgraven van de op het Kalverbos nog gedeeltelijk aanwezige stadswal. Daarna kon dan dit deel van de stad à raison van f. 2000,- verfraaid worden tot plantsoen. Er speelde echter nog een probleem. Tiel had een mobiele muzikent, die technisch aan z'n eind was. Sommige raadsleden stelden voor een nieuwe, vaste tent te plaatsen in het nieuwe plantsoen. Dit idee leverde protesten op van omwonenden die vreesden voor lawaai en veel geloop. In de raadsvergadering van maart 1929 stelde raadslid Rink voor liever een fontein te plaatsen, een voorstel dat door B en W werd overgenomen. Gemeentearchitect J.W. Nieuwenhuys maakte het ontwerp dat de invloed van de baksteenarchitectuur van de zogeheten Amsterdamse School uitstraalt. Het plan viel bij de VVV in goede aarde, want al in 1922 had het lid G. Ribbius geopperd 'dat op het Kalverbosch wat ter versiering werd aangebracht, bij voorbeeld een fontein'. De vereniging bestond tien jaar en ter ere van dit jubileum stelde zij f. 1500,- beschikbaar als bijdrage in de kosten voor het realiseren van het waterwerk. Op 13 juni 1929 draaide VVV voorzitter dr. J. den Haan de kraan feestelijk open. De Nieuwe Tielsche Courant jubelde: "Lustig spuit de forsche straal omhoog en nadat de sproeier is aangebracht, verspreidt het water zich in sierlijke boog rond de massieve steenmassa waarin

de fontein is gevat". Die stijlvolle waterstralen waren overigens alleen op zondagmiddag tussen drie en vijf uur te bewonderen.

Begin eenentwintigste eeuw waren alle waterstralen al lang verdwenen en het kunstwerk verworpen tot een verzameling bloembakken. Poreuze bakstenen en vocht bleken geen geslaagde combinatie. Gelukkig zag de gemeente Tiel de waarde van dit monument in en gaf de firma Betonrestore opdracht het met spuitfolie waterdicht maken. Lustig klattert het water weer naar beneden. Je waant je even in de jaren twintig van de vorige eeuw.

De kiosk aan de Veemarkt

Een van de belangrijkste taken van de VVV is het maken van promotie en het geven van voorlichting over de eigen stad en streek. Vooral in de bloesemtijd kwamen (en komen!) vele toeristen naar het land tussen de grote rivieren. Betere wegen maakten dat gemakkelijker. In de vergadering van april 1938 stelde Job van Eijk in verband met het toenemende toerisme voor 'een verplaatsbare kiosk op wielen voor de VVV aan te schaffen'. Ik weet niet of deze er inderdaad gekomen is. Na de Tweede Wereldoorlog nam de behoefte aan een vaste in- en uitstapplaats voor het groeiende autobusverkeer toe. Bij de Burensche Poort moesten voor de reizigers twee wachthuisjes komen. De VVV had grote behoefte aan een eigen informatiepunt en greep haar kans door samen te werken. Tussen de wachthuisjes kwam een kiosk, een aantrekkelijke oplossing die kosten bespaarde en langdurige planologische procedures omzeilde. Bovendien, de ligging bij de toegang tot de stad was ideaal. In april 1952 vond de officiële opening plaats in het tegenovergelegen hotel Telkamp. De voorzitter van de VVV mr. Van

Beekhoff, burgemeester van Zoelen, heette iedereen welkom, waarna erevoorzitter N.F. Cambier van Nooten, burgemeester van Tiel, het woord voerde. Hij vertelde dat er bij de gemeente al bij de begroting van 1947 denkbeelden bestonden, maar dat er geen schot in zat. De stad stond immers voor geweldige uitdagingen in het kader van de wederopbouw na de desastreuze oorlog. Uiteindelijk heeft mr. C.W. van Werkhoven, secretaris van de Kamer van Koophandel te Tiel, de zaak vlot getrokken door particuliere bijdragen als uitgangspunt voor de financiering te nemen. Nadat twee padvinders vlaggen aan het gebouwtje hadden bevestigd, was Tiel officieel een toeristisch informatiepunt rijker. Eind 1970 kwam er een personele unie tot stand tussen de VVV Tiel en Omstreken met de VVV Gelders Rivierengebied. Per 14 september dat jaar was de informatiepost aan het Burgemeester Hasselmanplein voorgoed gesloten

en vond de service voortaan plaats vanuit het nieuwe kantoor aan de Stationsstraat.

De laatste jaren is de oude kiosk bij vele Tielenaars bekend als eethuisje, waar je aan de rand van de sfeervolle singel samen wat kunt gebruiken. Het wordt echter in zijn bestaan bedreigd (zie de rubriek 'Cultureel-historisch nieuws').

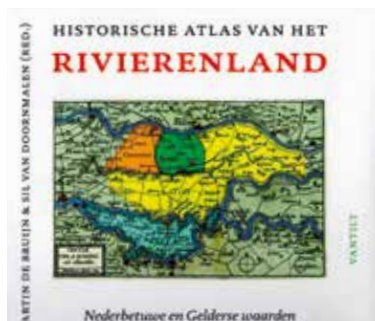
Bronnen:

- Regionaal Archief Rivierenland (RAR): Toegang nummer 0190: archief VVV Tiel en omstreken; nr. 5 e.v.: vergaderingen van het dagelijks bestuur
- RAR: Toegang nummer 0039: collectie handschriften; nr. 721: stukken betreffende kosten van onderhoud Vogeleilandje 1950-1982
- H. van Heiningen, *Versteend Verleden*. In: *De Gelderlander*, 26 januari 1995
- M. Stokroos, *Fontein in Nederland*, Zutphen 2005
- W. Veerman, Jacobus Willem Nieuwenhuys 1896-1934, In: *Biografisch Woordenboek van Tiel*, dl. 6 (2013) p. 89-93
- Jaarbericht van de gemeente Tiel over het jaar 1970
- Nieuwe Tielsche Courant
- Tielsche Courant
- De Waalbode

De VVV kiosk aan het Hasselmanplein. Ansichtkaart jaren vijftig (Collectie Smit/Kers)

Door Wim Veerman

Doornmalen, S. van; 40-45. Rivierenland. Zwolle, 2016. ISBN 978 94 625 8122 7. Geïllustreerd in zw/w foto's. 128 pagina's. € 24,95. Verkrijgbaar bij de boekhandel en Regionaal Archief Rivierenland.

De afgelopen jaren heeft het regionaal archief honderden foto's verworven met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog van 1940-1945. Een boek met een foto-overzicht van deze oorlog in het rivierengebied was er echter niet. Het is de verdienste van de auteur dat hij dit manco opgelost heeft. Contacten met lokale burgers bleken veel onbekend materiaal op te leveren. Niet alle plaatsen konden in beeld komen. Enerzijds omdat er geen afbeeldingen gevonden zijn, anderzijds was er zoveel, dat een selectie gemaakt moest worden. De tekst is logisch ingedeeld: mobilisatie, inval, bezetting, frontlinie, bevrijding en wederopbouw. Daarmee is het een prachtig kijkboek geworden met een overzichtelijke lay-out en prachtige foto's met toelichtende tekstblokken. Elke hoofdstuk vangt aan met een korte inleiding. De oudere generatie zal veel herkenbaars aantreffen. Maar ook de jongere generatie, want in onze 'beeldmaatschappij' geeft het hen wellicht meer inzicht, begrip en respect voor de generatie die de oorlog heeft meegemaakt. Eigenlijk behoort het in elke schoolbibliotheek aanwezig te zijn!

Leenders, B., Malsen, E. van en Mathijssen, W.; Dag Lander. Z.p., 2015. ISBN978-94-90329-21-1. Geïllustreerd met kleurenfoto's. 144 pagina's. € 10,- Oblongformaat met leeslint. Verkrijgbaar bij de vestigingen van Secunda in Tiel en bij de vestigingen van Lander in Geldermalsen.

Bij het opgaan van Lander in Werkzaak Rivierenland is dit boekje voor de medewerkers samengesteld. De geschiedenis begint in de 50-er jaren met de sociale werkplaatsen te Tiel, Culemborg en Zaltbommel, die later samengingen tot de bekende WWG bedrijven (Werkvoorzieningsschap Westelijk Gelderland), in Tiel ook bekend als De Jonge Schutskooi. Het boekje is voor de medewerkers een bron van herkenning en een openbaring voor de buitenstaander. Het is onvoorstelbaar wat deze dienst met haar voorgangers hebben gepresteerd. Vele honderden mensen met een beperking kregen daardoor weer zinvol werk. Naast de eigen werkplaatsen was detachering bij bedrijven en instellingen een belangrijk onderdeel. Kringloopwinkel Secunda is een eigen initiatief dat inmiddels in Tiel een begrip is geworden. In het boek komen nagenoeg alle facetten van het bedrijf aan de orde en wordt de menselijk noot niet vergeten. Het is een mooi monument voor de sociale inzet van en voor een kwetsbaar deel van de gemeenschap, waarvan de geschiedenis nu is vastgelegd!

Ousen, Marie-Jan; Kersenboekje. Varik, 2016. ISBN 978-94-90329-22-8. Geïllustreerd met kleurenfoto's. 70 pagina's. € 9,95. Vierkant formaat, 15x15 cm. met leeslint. Verkrijgbaar in de boekhandel en bij de uitgever www.kersenboekje.nl

Iedereen weet dat de Betuwe een fruitgebied is. Sinds kort is er een handzaam boekje verschenen. Weliswaar niet over alle fruit, maar over kersen. Mooi en hanteerbaar vormgegeven en van prachtige illustraties voorzien. Het staat stampvol leuke weetjes over het fenomeen kers. Het vergde ruim een jaar werk om de geschiedenis van de kers bondig samen te vatten. Wist u dat het zeven jaar duurt voor een kersenboom voldoende kersen draagt om te oogsten? En dat de kers al ca. 2000 jaar bekend is en dat in Japan de bloesem vereerd wordt en dat kersen ook een erotische betekenis hebben? Het is ook een vrucht die de gezondheid ondersteunt en wist u dat Mierlo Nederlands kersendorp is. Voor de liefhebber zijn ook nog enkele recepten opgenomen om iets lekkers met kersen te bereiden, o.a. een om 'onze' kersenzap te maken! Het staat vol met veel meer leuke, leesbare kersenwetenswaardigheden. Een echt Betuws cadeautje voor vrienden of zakenrelaties. Het smaakt naar meer!

Busse, E.; St. Pietersgasthuis te Culemborg en cartularium St. Pietersgasthuis. 1496-1615. Transcriptie en onderzoeksverslag. Tiel, 2016. Website Regionaal Archief Rivierland.

Nu eens geen boek om in handen te nemen, maar een digitale bron met een vertaling van teksten uit de 15^e en 16^e eeuw, in het archief van het Culemborgse St. Pietersgasthuis, dat berust bij het Regionaal Archief. Het is op de website van de archiefdienst te vinden onder nummer 826-01262. Het betreft een handgeschreven oorkondeboek, met afschriften van belangrijke documenten, die voor het publiek lastig leesbaar zijn. Evelien Busse heeft tijdens haar stage een transcriptie van alle teksten gemaakt en deze voorzien van een inleiding, waarin de geschiedenis van het gasthuis, het ontstaan van het boek en haar werkwijze verantwoordt wordt. Daarmee is een belangrijke historische en genealogische bron voor een breed publiek beschikbaar gekomen. Ik mis een naam- en trefwoordenindex. Hoewel dit digitaal kan geschieden, is de afwijkende schrijfwijze uit die periode vaak lastig. Een 'gewone' index kan dan in dit geval handig zijn. Het is gratis raadpleegbaar, maar de gebruiker dient natuurlijk wel bekend te zijn met de digitale snelweg!

Siberische toestanden in Tiel

Door Wim Veerman

Het hele jaar 1956 is eigenlijk al bijzonder, want van Montgomery (USA) tot Boedapest, van Johannesburg tot Warschau en van Havanna tot Caïro komen mensen in opstand om hun vrijheid te eisen. Chroestjsjov rekt af met de Stalin verering, maar valt Hongarije binnen met als gevolg voor Nederland, de komst van vele Hongaarse vluchtelingen. Marokko wordt onafhankelijk van Frankrijk. De film 'Rock Around the Clock' brengt ook in ons land sommige jongeren tot extase voor de Rock'n Roll muziek en -dans en zanger Elvis Presley begint zijn zegetocht over de wereld. En Tiel? Daar gebeurt niet veel bijzonders. Er is in februari een tentoonstelling georganiseerd over de wederopbouw 'Tiel bouwt verder', die veel publiek trekt. Maar de belangrijkste gebeurtenis is in juli de officiële samenvoeging van Drumpt en een deel van Wadenoyen met Tiel. En in het begin van het jaar was het koud, Siberisch koud zelfs! In het voorgaande jaar was de maand december heel zacht en het nieuwe jaar begint nog steeds niet echt winters, door een grotendeels natte en stormachtige maand januari. Aan het eind van deze maand wordt dan toch een begin van de winter ingezet met sneeuwval en krijgt in februari de winterse vorst heel Nederland in zijn greep met temperaturen van -14° tot -26,8°! Op een aantal plaatsen vroom het 17 dagen achtereen meer dan -10°! Het is dan ook niet gek dat op 14 februari de Elfstedentocht gereden kan worden. Er vallen sneeuwbuien in het land die soms een hoog-

te bereiken van 20 cm tot een halve meter op de Waddeneilanden. Nederland is beland in een Siberische koudegolf en februari wordt van alle maanden in de twintigste eeuw genoteerd als de koudste.

Tiel

Voor het eerst in haar bestaan moet de Tielse Oranjevereniging, die op 31 januari met allerlei festiviteiten de verjaardag van prinses Beatrix zou gaan vieren, de activiteiten afgelasten vanwege het extreme weer. Met een geluidswagen laat de politie dit aan de burgerij

*Gijsbert Stout aan het ijsbreken op de Waal
(Foto: RAR/Collectie Bouwhuis)*

weten. Wel krijgt Gerritje Maria Juliana Hakkert, die op dezelfde dag als prinses Beatrix geboren was, een gouden ring met oranje steen daarom thuis uitgereikt als geschenk van de Oranjevereniging. De gierpont op de Waal wordt uit de vaart genomen, maar het motorschip de Gijsbert Stout met aangehangen pont, kan nog voertuigen en personen door het drijfijfs overbrengen. Intussen zijn de grachten dichtgevroren en wordt er vanaf 10 februari tegenover de Veemarkt al geschaatst tot laat in de avond. Drie dagen later dient de Gijsbert Stout als ijsbreker in de Vluchthaven om daar het vastgezette ijs los te maken. Het weekeinde daarvoor hebben medewerkers van gemeentewerken in de omgeving van de

Scheringlaan op een laag gelegen stuk land een verlichte ijsbaan aangelegd waarvan druk gebruik wordt gemaakt. Na een paar dagen wordt deze echter door de hevige sneeuwval en het weglopen van het water onder het ijs onbruikbaar. Intussen speelt de sneeuw het stadsleven duchtig parten. De Gijsbert Stout wordt van een verstevigde boeg voorzien om het ijs op de Waal en in de Vluchthaven te kunnen breken, zodat de schepen die nog in de vaart zijn, zonder problemen kunnen binnenkomen. Gemeentewerken blijft duchtig in de weer met de sneeuwschuiver en later zelfs met een bulldozer. Om de straten in en om de stad voor het verkeer begaanbaar te houden, wordt zand en zout gestrooid, soms wel tot

Pont Gijsbert Stout in het ijs (Foto: RAR/Collectie Bouwhuis)

twee uur en een enkele keer tot vier uur in de nacht. Een aardig tijdsbeeld geeft de krant over de particuliere gladheidbestrijding. Als er veel sneeuw op de stoep is gevallen, 'neemt moeder de asla ter hand en riskeert zij al strooiend zelf een gebroken been... moeder de vrouw heeft een gloeiende afkeer van sneeuwwater op haar zeil of kleet. De mannen, die eigenlijk liever de voeten bij de warme kachel hadden gestoken, nemen dan de bezem of schuiver ter hand en reinigen – meestal mopperend – het eigen territorium'.

Op initiatief van de Vereniging van hoofden van lagere scholen, worden schaatswedstrijden voor schoolkinderen op de ijsbaan 'De Prik' aan de Oude Tielse weg georganiseerd. In de voorhaven van het Amsterdam Rijn-

kanaal liggen intussen ca. 75 schepen te wachten tot de dooi weer zal invallen. De schippers zijn, vaak met hun gezinnen, in totaal ongeveer 300 personen, op 17 februari door het toenemende drijfijis op de Waal noodgedwongen tot werkloosheid gedoemd. Om hen een hart onder de riem te steken organiseert een caféhouder een bijeenkomst voor de ingevroren schippers in 'Café Schuttevaer' aan het Plein. En met een klein busje van de ETAO wordt tegen een geringe vergoeding een tijdelijke busdienst over de Echteldsedijk tussen de voorhaven en de Markt georganiseerd, zodat voor de schippers ook boodschappen in de stad gedaan kunnen worden.

Ijsvermaak op de stadsgracht aan de Veemarkt (Foto: RAR/Collectie Bouwhuis)

Brandstofgebrek

Intussen dreigt eind februari voor de inwoners en bedrijven in de stad de voorraad brandstof bij de handelaren op te raken, doordat de aanvoer zeer traag is. Het gemeentebestuur wordt daarom gevraagd maatregelen te nemen door o.a. scholen te sluiten. De cokes die hierdoor vrij komt kan dan voor huisbrand en centrale verwarming van bedrijven e.d. aangewend worden. Besloten wordt de scholen zaterdag te sluiten, zodat men vrijdag de kachels uit kan laten gaan. Dit geeft echter weer problemen bij de scholen met centrale verwarming, waarvan dan de installatie dreigt te bevriezen, wat ook niet wenselijk is. In het uiterste geval zal men eventueel de lading kolen, die in twee in de

voorhaven van het Amsterdam-Rijnkanaal liggende schepen aanwezig is, voor distributie kunnen toepassen. De precaire brandstofpositie brengt ook de handelaren er toe een oproep voor de inwoners in de krant te plaatsen, om niet meer kachels te stoken dan strikt noodzakelijk is. Intussen neemt het risico toe dat de ijsmassa's op de Waal ook bij Tiel zich gaan 'zetten', want bij Zaltbommel zit het al vast. Zondag 26 februari zit het pakijns vast en stijgt het water ruim 3½ meter. Omdat het ijs bij het Tielse veer bijzonder slecht is besluit het gemeentebestuur geen pad over de Waal aan te leggen, zoals men in het verleden wel eens had gedaan, o.a. in 1940. Werknemers uit Maas en Waal worden daarom per bus via Zaltbommel vervoerd.

Publiek komt op de Veerweg kijken naar het ijs op de Waal. (Foto: RAR/Collectie Bouwhuis) (Detail: volkswagen kever is van Gerrit Bouwhuis)

Schaatswedstrijden

Ondanks de dreigende omstandigheden worden de geplande schaatswedstrijden op de ijsbaan in de gracht aan de Veemarkt gewoon onder grote belangstelling uitgevoerd. Er worden wedstrijden hardrijden gehouden, o.a. op 3000 meter en individuele wedstrijden in kunstrijden en wedstrijden in schoonrijden voor paren. Op woensdag de 27^e februari begint het tij evenwel enigszins te keren. Kort daarvoor zet het ijs in de Waal zich in beweging en treedt een lichte dooi op. Zelfs kunnen er, nadat de Gijsbert Stout de veerstoep ijsvrij heeft gemaakt, weer voetgangers overgezet worden. Maar het nog steeds stijgende water noodzaakt toch bij verschillende gemeenten langs de Waal een dijkwacht in te stellen. En

het Amsterdam-Rijnkanaal blijft vooralsnog dicht. Rijkswaterstaat geeft voorrang aan het openmaken en – houden van de grote rivieren, zodat ook de eerder vermelde schippers nog enige tijd in Tiel moeten doorbrengen. De kolenpositie is gelukkig echter verbeterd. Er zijn intussen verschillende wagons met kolen gearriveerd, zodat ook de scholen niet gesloten hoeven te worden. Een tenslotte is het ergste leed voorbij als op 27 februari de dooi inzet. Maar tot in maart bleef de hoge waterstand een bedreigende factor.

De koudegolf had ook nog een positief effect voor de langere termijn, want op 2 maart berichten de kranten nog dat er in Tiel een ijsvereniging wordt opgericht. Het was een initiatief van de heer Perdok, die daarmee

Gezien vanuit de Kerkstraat met links de Agnietenstraat. Huizen op de achtergrond aan de 1^e Bleekveldstraat.
(Foto: RAR/Collectie Bouwhuis)

een al voor de Eerste Wereldoorlog opgerichte ijsvereniging, die vermoedelijk door de Tweede Wereldoorlog een zachte dood was gestorven, nieuw leven inblaast. Het was het begin van de huidige nog bestaande ijsclub 'De Pinguïn'.

Gemeentelijk verslag

Een ambtenaar van de gemeente heeft na afloop van de extreme koude een verslag gemaakt over de inspanningen van enkele gemeentelijke bedrijven. Daaruit blijkt dat de Dienst Gemeentewerken voor 900 gulden aan zand en zout voor de gladheidbestrijding gebruikt had. Er was bijna 7000 manuren gewerkt aan het sneeuwruimen en bovendien nog 1000 uren overwerk, waardoor de totale

kosten op 10.000 gulden kwamen. Dan kwamen er nog 3000 gulden tractiekosten, huur van een sneeuwschuiver en bulldozer bij, eveneens 3000 gulden. In totaal met de verdere kosten kwam het dan op ruim 22.000 gulden. Een bijzondere klus was nog verricht door de plantsoendienst, die terwijl de sneeuw decimeters hoog stond en het kwik ver onder nul, in de tentoonstelling 'Tiel bouwt verder' een plantsoenperk had ingericht met 500 krokussen en 250 hyacinten in volle bloei. Op initiatief van de Tielse Vogelliefhebbers Vereniging verzorgde de plantsoendienst voer voor de noodlijdende vogels. Op een gegeven moment waren er op de kop van de Haven zelfs meer dan 5000 eenden aanwezig. Om de honger van o.a.

Veerpersoneel ruimt sneeuw op de Veerweg nabij het kaartverkoop huisje (Foto: RAR/Collectie Bouwhuis)

deze dieren te bestrijden werd 1325 kg. brood, 700 kg. graan, 300 vetballen, 350 kg. kapucijners en erwten etc. gevoerd. In totaal werd uiteindelijk ruim 3000 kg. voer aan de hongerende vogels gebracht. Scholen, bakkers en vele anderen leverden daarvoor bijdragen. Ook het gemeentelijk gasbedrijf, ondervond veel hinder van de vorst. Voornamelijk door bevroering van de kolentransportband en regelmatig moest het bevroren water in de twee gashouders stukgeslagen worden en de kolen met houwelen losgehakt. Was het daggemiddelde in februari 1955 aan gasverbruik 7000 m³, dit jaar was het in dezelfde maand gestegen tot 8000 m³ en zelfs met een topdag van 9000 m³. Het gemeentelijk slachthuis ondervond ook moeilijkheden. In een korte tijd waren de vloeren door het bevroeren van bloed en water in ijsbanen veranderd. De ijzeren onderdelen van de installatie dreigden aan de handen van de medewerkers vast te vriezen. De mest in de stallen bevroor achter de beesten en het vlees van de geslachte dieren moest onmiddellijk naar het koelhuis gebracht worden. Daar was het probleem om de temperatuur juist te doen stijgen tot nauwelijks onder het vriespunt! Natuurlijk merkte ook de Dienst Sociale Zaken de weerslag van de barre februari maand. Er moest ongeveer 3000 gulden aan extra brandstoftoeslagen gegeven worden en de extra ondersteuning beliep ruim 1700 gulden. Hoewel de waterleiding geen gemeentelijk instelling was, werd toch in het rapport meegenomen dat volgens dat bedrijf er ongekend grote hoeveelheden water verbruikt waren. Op 10 februari was de dagafgifte zelfs 4100 m³, een hoeveelheid, die tot dan zelfs in de warmste zomers nooit bereikt werd.

Al met al vonden burgemeester en wethouders dat de weekloners in alle takken van dienst der gemeente onder vaak zeer zware omstandigheden goed gewerkt hadden en kende hen daarom een gratificatie toe van 25 gulden. De opsteller van het rapport eindigde met de woorden, 'dat over deze merkwaardige februari maand 1956 nog vaak zal worden gesproken tot nut en vermaak van kleinkinderen en achterkleinkinderen'.

Wij zullen ons nu wellicht verbazen over de kleinschaligheid van Tiel, dat door de herindeling per 1 juli in dat jaar van 15.313 naar 16.818 inwoners groeide. En de inmiddels allang verdwenen of intussen anders georganiseerde gemeentelijke bedrijven stonden toch wat dichterbij de bevolking. Ook wekt de grote financiële inflatie toch wel verbazing, als men de bedragen ziet, die indertijd hoog gevonden werden en men die zou omrekenen naar de huidige kosten in euro's. Waar een Siberisch koud verhaal van zestig jaar geleden al niet toe kan leiden!

Bronnen:

- J. Buisman, *Bar en boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen*. Baarn, 1984.
- J. Buisman, *Extreem weer! Een canon van weergaloze winters & zinderende zomers, hagel en hozen, stormen & watersnoden*. Franeker, 2011.
- Februari 1956. Koudste maand van de eeuw. Het weer nader verklaard. <http://www.knmi.nl>
- Archief gemeentebestuur Tiel. 1945-1980.
- Nieuwe Tielsche Courant en Tielsche Courant. Januari t/m maart 1956. Collectie Regionaal Archief Rivierenland.
- B. Wagendorp, *Adembenemend jaar*. Boekrecensie over het boek van Simon Hall, *1956 – De wereld in opstand*. In de Volkskrant van 27 februari 2016.

Archiefnieuws

Puzzelen

Het regionaal archief heeft een puzzel laten maken van een bijzonder kaartje van het werkgebied van het Regionaal Archief Rivierland. Het is een van de weinige historische kaartjes waarop het hele werkgebied is afgebeeld. Vrijwel alle historische kaarten bevatten slechts een deel van de regio, of juist veel meer dan onze regio alleen. Dit bijzondere kaartje is uitgegeven in 1861 door de Tielse drukker en uitgever Campagne ten bate van de slachtoffers van de watersnood die het rivierengebied dat jaar trof. Het kaartje geeft een beeld van het toenmalige arrondissement Tiel, met alle kadastrale gemeenten van destijds. Dit bijzonder kaartje dingt tijdens de maand van de geschiedenis mee voor de prijs Archiefstuk van het jaar. Dus binnenkort stemmen allemaal op www.stukvanhetjaar.nl! Het kaartje is in 500 puzzelstukjes geknipt en in een doos geborgen. Het formaat is 34x48 cm. De puzzel is alleen verkrijgbaar bij het Regionaal Archief Rivierland en kost slechts € 7,50. De verzendkosten bedragen € 3,25.

Medewerkers

Het regionaal archief is een 'levende dienst' en dat niet alleen voor de bezoekers. Medewerkers komen en gaan of verbreden hun kennis. Zo ook deze dienst. Met ingang van juni is het hoofd externe dienstverlening/educatie en onderzoek, Martin de Bruin vertrokken naar het Ministerie van Defensie. Wij danken hem voor zijn inzet en wensen hem succes in zijn nieuwe baan.

De sinds 2008 bij de dienst werkzame beeldspecialist Kevin van Tuil voltooide in juni aan de Hogeschool van Amsterdam de vierjarige bachelor studie MIC (Media, Informatie en Communicatie) en de opleiding Archivistiek B. Hij mag zich nu, met twee diploma's formeel ook archivaris noemen!

Rens in het archief

Het Regionaal Archief Rivierenland is trots en blij dat de film *Rens in het archief*, die in samenwerking met Erfgoed Gelderland is gemaakt voor de doorlopende leerlijn 'Reizen in de Tijd' genomineerd is voor een prijs! In totaal waren er 66 internationale inzendingen voor drie categorieën. De film van het RAR is de enige Nederlandse nominatie!

Tijdens het Internationale Congres voor Archivarissen dat van 5 tot 10 september 2016 in Seoul, Zuid-Korea plaatsvindt, is de film een van de drie genomineerden in de categorie *Beste film die de relevantie en belang van archieven laat zien*. In deze korte film van 5 minuten laat Rens zien hoe een archief

werkt, maar vooral wat de betekenis is van het archief voor een samenleving.

De andere genomineerde voor deze categorie zijn het Stads en provinciearchief Wenen (Oostenrijk) met hun film *Vienna City Archives* en het archief van Glamorgan in Cardiff (Wales) met hun film *Cardiff People First*. Er is een Engelstalige ondertiteling beschikbaar van de film *Rens in het Archief*. Op de website van het archief zijn al deze films te zien.

Enkele weken voor aanvang van het congres in september kon er gestemd worden via de website van Section on Professional Associations, die deze competitie organiseerde. Het resultaat is, dat met ruime meerderheid de internationale publieksprijs is gewonnen!

Still uit de film 'Rens in het archief' (Collectie: RAR)

Tielse Pophistorie

Het Regionaal Archief Rivierenland krijgt regelmatig aanvulling op al aanwezige of nieuwe archieven in beheer. Daardoor wordt zo goed als mogelijk is de lokale geschiedenis in al haar facetten voor de toekomst bewaard en beschikbaar gesteld voor de huidige en toekomstige onderzoekers. Een recente bijzondere aanwinst is het archief van de musicus Floris Kolvenbach over de jaren 1959-2012. Men kan daarin archiefstukken vinden over de Tielse bands Mother's Love en The Dream. Vooral bij de Tielenaars bekend om de daarin spelende Tielse musici als o.a. John van Buren, Ed Swanenberg en Karel Zwart. Toen The Dream in 1973 stopte ging Floris Kolvenbach spelen met andere bands en werd hij o.a. actief met elektronische muziek en films. Een rijke bron voor geïnteresseerden in rivierenlandse muziek-geschiedenis. Het archief is openbaar.

Informatie

Al weer enige tijd geleden kwam het jaarverslag over 2015 in de vorm van een informatief vierkant vouwblad uit. Dat jaarverslag zou eigenlijk iedereen moeten lezen, want het geeft beknopt aan welke ongelofelijke hoeveelheid werk er door de medewerkers, zowel intern als extern, in dat jaar is verricht. Deze is ook digitaal op de website van het archief te zien. Recent verscheen een zeer handige en informatieve vierkante folder over wat het regionaal archief allemaal doet. Bijgevoegd zijn vijf thematische kaarten met extra toelichtingen. Het geheel wordt door een speciaal elastiek bijeengehouden.

Het jaarverslag en de folder zijn prachtig in kleur geïllustreerd en op een bijzondere wijze vormgegeven door emjee | grafische vormgeving te Varik. Beide publicaties zijn voor geïnteresseerden verkrijgbaar bij de receptie van de archiefdienst. Openingsdagen: dinsdag t/m vrijdag van 9.00 tot 16.30 uur. Zie ook de website: www.regionaalarchiefrivierenland.nl

The Dream op een CDhoes, v.l.n.r. Riny Wikkerink (gitaar), Floris Kolvenbach (zang), John van Buren (orgel, piano), Ed Swanenberg (basgitaar), Karel Zwart (drums) (Collectie: Jan Bouwhuis)

De recent verschenen informatieve folder van het Regionaal Archief Rivierenland en de vijf thematische kaarten

Jaarprogramma 2016 – 2017

In het programma voor het seizoen 2016-2017 wordt aandacht besteed aan Tsjechië. De lezingen worden gehouden in het Regionaal Archief Rivierenland (R.A.R.), J.S. de Jongplein 3 te Tiel en vangen aan om 20.00 uur tenzij anders vermeld.

De meeste activiteiten zijn voor leden gratis op vertoon van de ledenpas. Niet-leden betalen € 5,00.

Donderdag 29 september – ‘Vratné Lahve’ (Lege Flessen), Tsjechische film (2007)
Bioscoop Metro, Tiel

Zaterdag 8 oktober – Kleine excursie naar Leerdam, met eigen vervoer

12.00 uur bezoek aan de glasblazerij, gevolgd door een lichte lunch met daarna een bezoek aan het museum ‘Hofje van Aerden’

Dinsdag 25 oktober – Lezing ‘Van Tsjecho-Slowakije tot Tsjechië’
door Frits Kat

Donderdag 10 november – Algemene Ledenvergadering gevolgd door aanbieding van het Lustrumboek
Aanvang 19.30 uur

Vrijdag 25 november – Betuwse Maaltijd ‘Bij Casper’

Donderdag 8 december – Lezing ‘Praag’
door Frits Kat

Zondag 8 januari – Nieuwjaarsreceptie met Tsjechisch drankje ‘Becherovska’
aanvang: 15.00 uur

Dinsdag 10 januari – Lezing ‘Muziek uit Tsjechië (en Slowakije)’
door Pierre van der Schaaf

Donderdag 2 februari – Lezing ‘Tiel rond 1850’
door Emile Smit

Donderdag 23 februari – Lezing ‘Wachttorens van de rivierenverdediging in de strijd tegen Spanje en hun signaalrol in een machtig verbond met het water’
door Ferdinand van Hemmen

Dinsdag 7 maart – Lezing ‘De familie Ridder van Rappard’
door Klaas Tammes

Dinsdag 28 maart – Lezing ‘De Amsterdamse School in Tiel’
door Peter Schipper

Dinsdag 11 april – Algemene Ledenvergadering, waarna lezing over ‘Kokoschka’
door Lisette Leblanc
aanvang: 19.30 uur

Zaterdag 22 april – Grote excursie naar Naarden

Voor nadere informatie gedurende het seizoen:
www.oudheidkamer-tiel.nl

Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken

De Nieuwe Kroniek is een uitgave van de Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken. De Oudheidkamer is opgericht in 1901 en houdt zich bezig met het verleden van Tiel en het Rivierenland en de relatie daarvan met het heden. De vereniging deelt haar kennis over het cultureel erfgoed van stad en regio met beleidsmakers en andere belanghebbenden en volgt kritisch ontwikkelingen die het erfgoed kunnen aantasten. De vereniging stimuleert initiatieven die het aandachtsterrein van de vereniging raken. De programmacommissie biedt de leden van de vereniging ieder jaar een uitgebreid lezingen- en excursieprogramma. Naast stad- en streekgebonden onderwerpen krijgen ook meer algemene onderwerpen op cultuurhistorisch gebied aandacht.

De vereniging kent de volgende werkgroepen:

ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP BATO

Waakt over de bodemschatten en zorgt voor het documenteren en toegankelijk maken van waardevolle bodemschatten.
Contact: Willem Spekking
E: willem.spekking@wur.nl

HISTORISCHE WERKGROEP TIEL

Verzorgt publicaties over streekgebonden historische onderwerpen en legt het heden en verleden vast in beeld en geluid.
Contact: Beatrijs van Dijk
E: bvdijk@rarivierenland.nl

COMMISSIE ERFGOED

Waakt over de talrijke monumenten en ander cultureel erfgoed in Tiel en de regio.
Contact: Lou Dalderup
T: 0344-613141

PROGRAMMACOMMISSIE

Stelt het Jaarprogramma van de vereniging samen.
Contact: Frits Kat
E: fritskat@wxs.nl

BESTUUR

Contactadres bestuur
Willem Rijnke,
Wilhelminalaan 10,
4002 AX Tiel
E: secretaris@oudheidkamer-tiel.nl
Het lidmaatschap voor het kalenderjaar 2016 van de Oudheidkamer Tiel bedraagt € 20,-.

Uitgebreide informatie over de vereniging, de werkgroepen, het jaarprogramma, de uitgegeven en nog voorradige boeken, de eerder verschenen nummers van de Nieuwe Kroniek en nog veel meer vindt u op de website van de vereniging: www.oudheidkamer-tiel.nl

WEBBOUWER

Contact: Dick Buijs
E: dick@oudheidkamer-tiel.nl

REDACTIE DE NIEUWE KRONIEK

Bert Leenders, Pierre van der Schaaf,
Peter Schipper en Wim Veerman.
Contact: E: nieuwekroniek@oudheidkamer-tiel.nl

Realisatie: emjee | grafische vormgeving, Varik
Foto omslag: RAR/Collectie Bouwhuis

Leden van de Oudheidkamer ontvangen de Nieuwe Kroniek gratis. Losse nummers zijn verkrijgbaar bij het RAR en boekhandel Arentsen.

De redactie heeft getracht de rechten betreffende foto's, afbeeldingen, teksten e.d. van derden, gebruikt in De Nieuwe Kroniek, te achterhalen. Indien personen of instanties van mening zijn dat hun rechten niet voldoende zijn gerespecteerd, dan kunnen zij daarover contact opnemen met de redactie.

Meningen of feiten, weergegeven in de bijdragen aan dit blad vallen onder de verantwoordelijkheid van de betreffende auteur. Redactie en uitgever zijn hiervoor niet aansprakelijk.

Vereniging Oudheidkamer Tiel en Omstreken

